

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2023

Jana Salcmanová

FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH STUDIÍ

Studijní program: Porodní asistence B0913P360005

Jana Salcmanová

POSTAVENÍ ŽEN V OBDOBÍ NACISTICKÉHO NĚMECKA

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Kristina Janoušková, Ph.D.

PLZEŇ 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně a všechny použité prameny jsem uvedl/a v seznamu použitých zdrojů.

V Plzni dne 31. 3. 2023

.....

vlastnoruční podpis

Abstrakt

Příjmení a jméno: Jana Salcmanová

Katedra: Ošetřovatelství a porodní asistence

Název práce: Postavení žen v období nacistického Německa

Vedoucí práce: PhDr. Kristina Janoušková, Ph.D.

Počet stran – číslované: 42

Počet stran – nečíslované: 22

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 69

Klíčová slova: Josef Mengele, Ravensbrück, eutanázie, sterilizace v nacistickém Německu, interrupce v nacistickém Německu, árijská rasa, norimberské zákony, porodní asistentky v nacistickém Německu

Souhrn:

Předkládaná bakalářská práce se zabývá postavením žen v období nacistického Německa, jež zahrnuje i samotnou porodnickou péči. Na začátku je popsána situace nástupu nacismu k moci a vysvětlení důležitých termínů vyskytujících se dále v bakalářské práci. Následně jsem popsala postavení žen v oblasti porodnictví, jako byla problematika interrupce, sterilizace a také profese porodních asistentek a jejich působení, též i životní styl těhotných žen. Do této části je zahrnuta i prostituce žen. Jako poslední téma jsou zmíněny koncentrační tábory a postavení žen v nich. Diskuze obsahuje shrnutí situace žen v období nacismu a také porovnání péče mezi židovskými a „árijskými“ ženami, též se zaměřuje na srovnání některých oblastí zdravotnictví v Československu ve 40. letech se současností.

Abstract

Surname and name: Jana Salcmanová

Department: Nursing and midwifery

Title of thesis: The Position of Women in the Period of Nazi Germany

Consultant: PhDr. Kristina Janoušková, Ph.D.

Number of pages – numbered: 42

Number of pages – unnumbered: 22

Number of appendices: 5

Number of literature items used: 69

Keywords: Josef Mengele, Ravensbrück, euthanasia, sterilization in Nazi Germany, abortion in Nazi Germany, aryan race, Nuremberg Laws, midwives in Nazi Germany

Summary:

The presented bachelor's thesis deals with the position of women in the period of Nazi Germany, which also includes obstetric care itself. At the beginning, the situation of the rise of Nazism to power is described and the explanation of important terms appearing later in the bachelor's thesis. Subsequently, I described the position of women in the field of obstetrics, such as the issues of abortion and sterilization, as well as the profession of midwives and their work, as well as the lifestyle of pregnant women. Prostitution of women is also included in this chapter. Concentration camps and the position of women in them are mentioned as the last topic. The discussion includes a summary of the situation of women during the Nazi period and also a comparison of care between Jewish and "Aryan" women, and also focuses on a comparison of some areas of healthcare in Czechoslovakia in the 1940s with the present.

Předmluva

Podnětem k vypracování bakalářské práce na toto téma je můj samotný zájem o historii období druhé světové války a působení československých žen v zahraničním odboji a též dobové oblékání 40. let. Historie je odjakživa velmi důležitá pro porovnávání, vývoj a poučení. Obzvláště v tomto případě mi přišlo vhodné propojit historii s porodnictvím ovlivněné nacistickou propagandou, které v té době zasahovalo do života žen opravdu kolosálně. Došlo k rasové segregaci, k zručním experimentům, uzavírání do ženských koncentračních táborů a odebrání ženskosti a vlastních dětí, mnohdy ještě nenarozených. Domnívám se, že takové téma je velmi důležité neustále připomínat a nezapomenout na zločiny proti lidskosti. Hlavním cílem předložené bakalářské práce bylo poskytnout pomocí relevantních zdrojů obsahujících primární dokumenty i současné odborné práce přehled o postavení žen v době nacistické nadvlády v letech 1933–1945.

Poděkování

Děkuji PhDr. Kristině Janouškové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, její cenné rady, ochotu spolupráce a velkou podporu. Bylo mi ctí s paní doktorkou spolupracovat nejen na této bakalářské práci, ale také na společné kapitole knihy zabývající se právě tímto tématem. Chtěla bych také moc poděkovat mé rodině a přátelům, kteří mě celou dobu podporovali a motivovali mě k co nejlepším výsledkům.

OBSAH

SEZNAM GRAFŮ	8
SEZNAM TABULEK	9
SEZNAM ZKRATEK	10
ÚVOD.....	11
1 METODIKA PRÁCE	13
TEORETICKÁ ČÁST	16
2 VZESTUP NACISMU	16
2.1 Adolf Hitler jako počínající kult německého národa	16
2.2 Aplikace norimberských zákonů.....	16
2.3. Nordická rasa	18
2.4. Eutanázie, program T4.....	18
3 POSTAVENÍ ŽEN V DOBĚ NACISMU	21
3.1 Porodnictví za vlády nacistické říše.....	22
3.2 Kariéra porodních asistentek.....	23
3.3 Životní styl.....	25
3.3.1 Vlák s těhotenskou poradnou	25
3.3.2 Příděl potravin	26
3.4 Předčasný porod.....	26
3.5 Císařský řez.....	27
3.6 Interrupce	27
3.7 Sterilizace.....	28
3.8 Prostituce v ulicích měst	30
4 ŽIVOTY ŽEN V NACISTICKÝCH TÁBORECH.....	32
4.1 Porodní tábor Děřichov.....	32
4.2 Situace ve vyhlazovacích nacistických táborech	32
4.2.1 Násilí na ženách v koncentračním táboře	33
4.2.2 Prostituce v koncentračních táborech	34
4.2.3 Koncentrační tábor Ravensbrück.....	35
4.2.4 Koncentrační tábor Osvětim	37
DISKUZE	43
ZÁVĚR.....	52
SEZNAM PŘÍLOH	54
PŘÍLOHY	55
SEZNAM LITERATURY	60

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Prisma.....	15
------------------------	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Porovnání zjištěných dat ohledně rozdílnosti v péči o ženy "árijské" a židovské v tehdejším protektorátu.....	47
Tabulka č. 2: Porovnání zjištěných dat – porodní péče a vybrané aspekty zdravotnictví v protektorátu za druhé světové války a současné ČR	48

SEZNAM ZKRATEK

- ICM..... International Confederation of Midwives (Mezinárodní konfederace porodních asistentek)
- NSDAP ..... Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)
- PA ..... Porodní asistentka
- SS ..... Schutzstaffel (označení elitních bojových jednotek nacistického Německa)

ÚVOD

Porodní péče a postavení žen je obecně i v dnešní době velmi odlišné v různých etnických skupinách a kulturách. Ne vždy se dostává ženám slušného zacházení a dostatečné péče. Můžeme však říci, že rychlým a velkým postupem dnešní medicíny dochází k projevům většího respektu k samotnému tělu ženy a mateřství. Dochází k rozvoji moderní péče a „trendů“, jež mnohdy ženám umožňují být samy sebou, navázání důležitého kontaktu s jejich dítětem, zachování důstojnosti ve všech životních obdobích a uchování jejich nejen fyzické, ale také psychické ženskosti.

Není tomu prozatím ani 100 let, kdy docházelo k něčemu, co je do dnešní doby velmi citlivé téma, mnohdy stále se nesoucí po generace. Období nacistické nadvlády ukázalo, jak je velmi lehké zneužití medicíny a její etické problematiky. Přesto, že měly ženy v době 30. let již více práv, byly poněkud snadnějším cílem pro manipulaci, jelikož v mnoha ohledech stále neměl jejich hlas dostatečnou sílu. Židovským ženám se dostávalo přímo brutálního zacházení, kdy byly porušeny veškeré etické kodexy, jejichž znění nacisté s radostí ignorovali.

Bakalářská práce se dotýká velmi citlivých témat jako nucené sterilizace a interrupce žen. Je zde možnost dočíst se o rozdílu péče v oblasti interrupce mezi ženami „árijskými“ a židovskými, o zacházení se židovskými ženami v koncentračních táborech, kde je možno vnímat samotné výpovědi obětí zřudných experimentů Josefa Mengeleho a násilí, kterého se rutinně dopouštěli dozorcí a dozorkyně tábora. Bakalářská práce se dále věnuje profesi porodních asistentek v náročné válečné době, které čelily nutným požadavkům týkajících se vzdělání, původu, hrajícím v tomto případě kolosální roli, přesvědčení, morálky ve věci eugeniky a zabránění či naopak prosazování zabíjení a ubližování obětem totalitního režimu.

Většina témat této bakalářské práce se nachází i v nově vydané knize *„Porod v proměnách času a kultur“*, kde jsem měla tu čest spolupracovat s paní PhDr. Kristinou Janouškovou, Ph.D. na kapitole *„Když nastala válka: porodní asistence a postavení žen v době nacistické nadvlády“*. Možnosti si nadále velice cením a děkuji za ni.

V předložené bakalářské práci přibližujeme porodnictví a postavení žen ovlivněné nacistickou nadvládou před a v průběhu druhé světové války. Hlavním cílem práce je pomocí získaných relevantních zdrojů a elektronických databází objasnit péči v oblasti po-

rodnictví a postavení žen v průběhu nacistické nadvlády. Abychom získaly kvalitní historickou literaturu, čerpaly jsme z primárních dokumentů a studií, jako je dobová literatura a dobové časopisy, které přímo vyznačují daný totalitní režim. Dále jsme čerpaly v knihovnách a digitálních knihovnách, jako je *Internet Archive* a internetové databázi *Jstor* a *Google Scholar*. Byly též využity současné odborné práce a také metoda orální historie v podobě poválečných vzpomínek žen, jež danou problematiku samy prožily.

1 METODIKA PRÁCE

Formulace problému

Období nacistické nadvlády bylo velmi těžké a kruté, obzvláště pro ty, kteří se „provinili“ pouze tím, že byli jiné rasy. Ženy prožívaly hrůzy války v koncentračních táborech, kde přiváděly na svět děti v extrémně špatných podmínkách a bez analgetické pomoci. Byly středem pozornosti nelidských pokusů a praktik, kdy přicházely o své ženství a o svou osobnost. Předválečné a válečné období pod terorem Adolfa Hitlera je již zmapováno v mnoha publikacích a primárních dokumentech. Avšak velmi těžko se najde práce, která by shrnovala porodní, poporodní péči a práci porodních asistentek ovlivněnou nacistickou ideologií. Cílem je přiblížit neadekvátní zdravotnickou péči o ženy od období nástupu nacismu až po konec války a srovnat mezi sebou péči minulosti, jež je nedílnou součástí pro dnešní pokrok medicíny a pro ponaučení se z tehdejšího zacházení se ženami, s péčí dnešní doby.

Hlavní cíl:

Cílem této práce bylo pomocí relevantních zdrojů a elektronických databází poskytnout přehled o porodní péči a postavení žen pod vládou nacistického Německa v období 1933–1945.

Dílčí cíle:

1. Objasnit nástup nacismu.
2. Definovat tehdy přijaté norimberské zákony, které vedly k rasové segregaci.
3. Zaměřit se na termíny jako „rasa“ a „eugenika“ v nacistickém Německu.
4. Analyzovat nacistické zdravotnické praktiky, které vedly k usmrcení jedinců – eutanázie, program T4.
5. Analyzovat péči porodních asistentek ve sledovaném období.
6. Objasnit praktiky nucené sterilizace žen.
7. Probádat situaci žen v oblasti interrupce.
8. Objasnit problematiku prostituce žen.

9. Analyzovat péči v těhotenství a při porodu pod vládou nacistického Německa.
10. Vyhledat informace o postavení žen v koncentračním táboře.
11. Zjistit informace o pokusech Josefa Mengeleho na dětech a těhotných ženách v koncentračním táboře.

Metodika práce:

K vypracování bakalářské práce byla zvolena forma teoretického výzkumu a obsahové analýzy za použití přímé a progresivní metody, u které je hlavním principem získání daných historických faktů přímým zkoumáním pramenů, jež tyto informace obsahují a zachycení historických událostí tak, jak se postupně vyvíjely (Zounek, Šimáně 2014, s. 50-52).

Hlavním cílem práce bylo dosáhnout historické přesnosti předválečného a válečného období v oblasti porodní, poporodní péče a postavení žen v období nacistického Německa. Proto jsme pojalý vyhledávání informací formou analýzy primárních dokumentů a studií. Dále jsme čerpaly z dostupných zdrojů v knihovnách, též i digitálních v podobě *Internet Archive* a internetových databází jako *Jstor* a pomocí metody orální historie. Je však třeba dát si pozor u publikací, které jsou ovlivněné totalitním režimem na území Československa, jejichž obsah nemusí být dostatečně objektivní a může tedy způsobit překroucení historie. Zdroje se soustředí převážně na postavení žen odlišné rasové skupiny, u nichž docházelo k odebrání jejich civilních práv a ženskosti nejen ve městech a vesnicích, ale i v koncentračních táborech, a na péči o „neárijská“ novorozeňata a jejich usmrcení.

Klíčová slova: Josef Mengele, Ravensbrück, eutanázie, sterilizace v nacistickém Německu, interrupce v nacistickém Německu, árijská rasa, norimberské zákony, porodní asistentky v nacistickém Německu

Zařazovací kritéria:

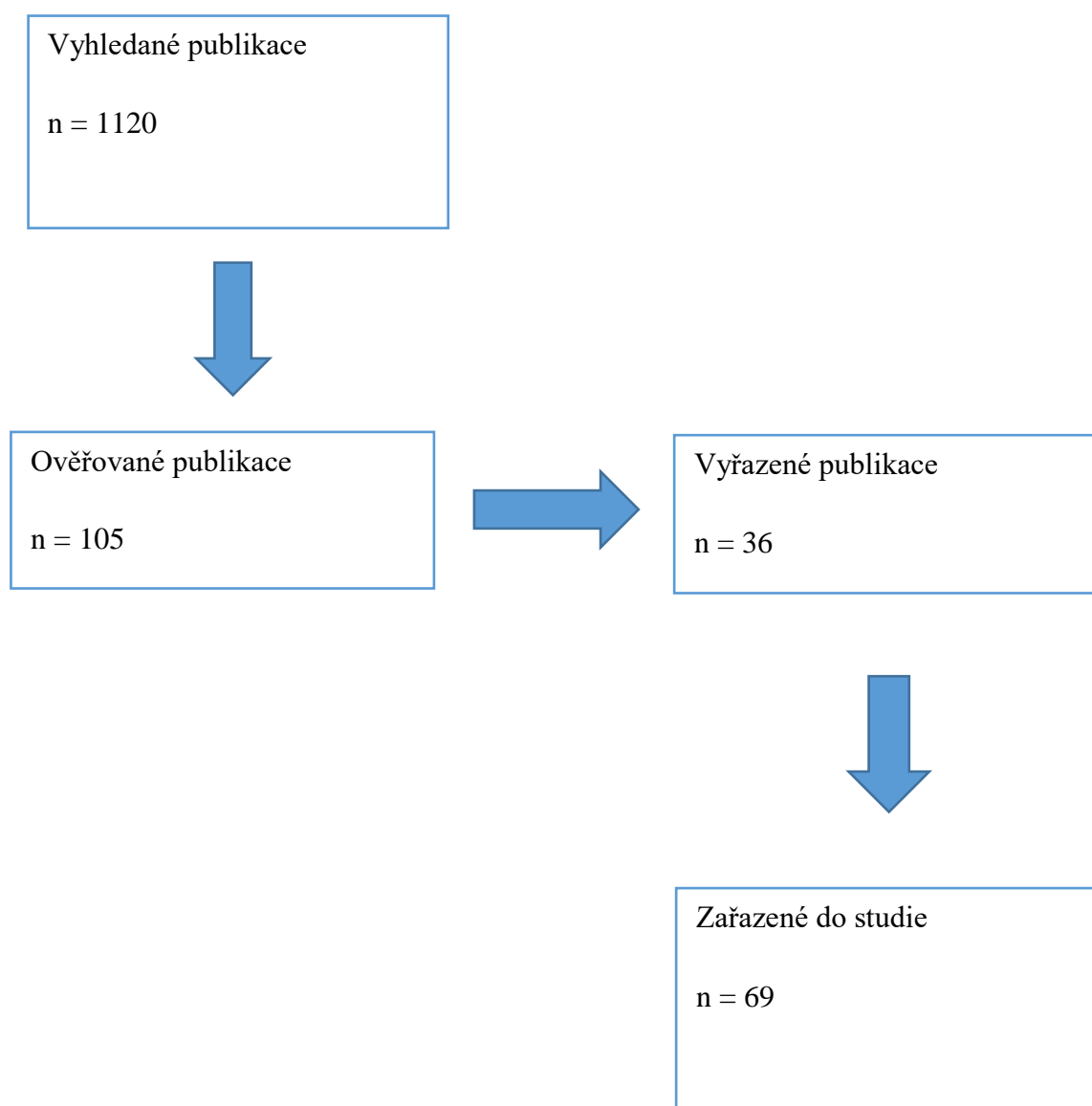
Pro bakalářskou práci byly hledány zdroje zaměřující se na postavení žen ve válečném období, kdy jsme vyhledávaly témata jako nucená sterilizace, interrupce, prostituce a péče o ženy v těhotenství a při porodu jak v civilním životě, tak koncentračních táborech. Důležité bylo zaměřit se na relevantní zdroje ve formě dobové literatury a časopisů ze 30. a 40. let až po odborné studie dnešní doby popisující danou problematiku.

Proces sběru dat:

Sběr informací započal v únoru roku 2022. Tyto informace byly získány též skrz dobovou literaturu, časopisy a zákony nacistického Německa pojednávající o péči v porodnické oblasti ve sledované době.

V databázi *Google Scholar* a vybrané literatuře bylo díky klíčovým slovům nalezeno 1120 zdrojů. K důkladnější analýze jich bylo využito 105. Ovšem 36 souborů nesplňujících kritéria muselo být vyřazeno. Bylo tak pro analýzu nakonec využito k této práci 69 zdrojů.

Graf č. 1: Prisma

Zdroj: vlastní

TEORETICKÁ ČÁST

2 VZESTUP NACISMU

2.1 Adolf Hitler jako počínající kult německého národa

Nechvalně proslavený Adolf Hitler, též voják první světové války, vstřebával kapitulaci Německa v roce 1918 velmi těžce. Z porážky Německa vinil určitou skupinu lidí, a to Židy. Viděl v nich něco podřadného a nečistého, plného egoizmu a neschopnosti tvořit svou vlastní kulturu (Hitler 2016, s. 232).

V roce 1919 vznikla antisemitistická Německá dělnická strana (*Deutsche Arbeiterpartei*). V roce 1920 se tato extrémistická nacionální strana přejmenovala na Národně socialistickou německou dělnickou stranu (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, NSDAP), která byla autoritativně řízená Adolfem Hitlerem (Emmert 2016, s. 17). Ve 30. letech, po velké hospodářské krizi, moc této strany nabývala na síle.

Nezaměstnanost, která v té době tížila většinu obyvatel Německa, byla jedním z hlavních zdrojů propagandy Adolfa Hitlera a jeho přívrženců, již slibovali zvládnutí situace. Lidé obdivovali sílu Hitlerových politických projevů, bojovnost, pro ně určité charisma a uvěřili všemu, co pozdější vůdce slíbil. Jeho zapálenost do antisemitismu a rasismu ovlivnila mnoho lidí. Byli vděční, že jim jejich vůdce dal práci. Teď ho přeci museli poslouchat, zavděčit se mu. Uvěřit, že má stejně tak pravdu jako ve věci nezaměstnanosti. V roce 1933 ho německý prezident Paul von Hindenburg jmenoval říšským kancléřem Německa neboli předsedou vlády (Emmert 2016, s. 17). A tím celý hrůzný příběh započal.

2.2 Aplikace norimberských zákonů

Nacisté byli přesvědčeni, že jednotnost rasy je zásadním atributem pro tělesné a duševní zdraví a zdatnost. Příslušníci jedné rasy byli „předurčeni“ ke schopnosti vést správně svůj národ mající vztah k opravdovému vlastenectví. Pro Německo nebyly díky rasové politice vhodné jiné rasy. Otázkou pro Němce bylo, co s takovým množstvím židovského obyvatelstva žijícího na území „vyvoleného národa“ bez „árijské“ krve. Nacisté nedokázali snést dle jejich úsudku „nepřiměřeně“ vysokou aktivitu Židů co se politiky a kultury týče (Mandl 1939, s. 37). Též určitý „rozklad“ urozeného národa, kdy se Židé mísili s „čistou německou krví“. Proto byly učiněny kroky k vytvoření tzv. norimberských zákonů, jež

měly Židy opět znerovnoprávnit a co nejvíce omezit jejich pohyb mezi „vybranou německou“ společnostmi (Mandl 1939, s. 38).

Dne 15. září v roce 1935 přijal Říšský sněm tzv. norimberské zákony. Jedním z nich byl Zákon o říšském občanství pojednávající o právoplatnosti býti občanem říše, kterým může být pouze Němec či občan „druhově příbuzné krve, který svým chováním dokazuje, že je ochoten a schopen sloužit věrně německému národu a Německé říši“ (Beyer 1939, s. 21). Z obsahového hlediska se nemálo dotýkaly židovské otázky a odsouzení Židů k neplnohodnotnému životu, zbavení práv, svobody a cti. Po vydání těchto zákonů Židé nemohli být občany Říše, byli pouze státními příslušníky, neměli hlasovací právo, byli mnohdy propuštěni ze svých profesí a ponižováni (Beyer 1939, s. 24). Další významnou právní normou byl Zákon na ochranu německé krve a německé cti, který hovořil o zákazu sňatku mezi Židem a příslušníkem německé nebo příbuzné krve (Beyer 1939, s. 37). Dále pak Zákon na ochranu dědičného zdraví německého lidu (Zákon o zdravém manželství) z 18. září 1935. Pokud byl jeden z partnerů postihnut např. tuberkulózou, nakažlivou pohlavní chorobou či jiným možným nakažlivým onemocněním, které mohlo ohrozit jak partnera, tak budoucí potomky (Beyer 1939, s. 62), nebo alespoň jeden z partnerů trpěl psychickou poruchou či dědičným onemocněním, nesmělo být toto manželství uzavřeno (Beyer 1939, s. 57). Uzavření sňatku nebylo odepřeno dvěma neplodným osobám (Beyer 1939, s. 63). Osoby toužící nechat se oddat musely úřadům předkládat vysvědčení zdravotní způsobilosti k manželství, které vydal zdravotní úřad (Beyer 1939, s. 65). Pokud se lidé vzali i přes veškeré zákazy, toto manželství nebylo oficiálně platné a měli být potrestáni vězením trvajícím tři měsíce a déle (Beyer 1939, s. 58). Pokud se německá žena chtěla vdát za cizince, zákony se jí netýkaly, protože žena po uzavření sňatku s cizincem automaticky ztrácela říšskou příslušnost, takže její potomstvo již německou Říší nezajímalo. Totéž platilo o sňatku mezi dvěma cizinci (Beyer 1939, s. 64). Ovšem jiná situace nastala, pokud si německý muž vzal ženu cizí příslušnosti. Žena po sňatku s německým mužem získala automaticky německou státní příslušnost a budoucí potomci mohli být Němci. Žena v tomto případě musela předložit vysvědčení o způsobilosti k manželství a musel se též vyšetřit její zdravotní stav (Beyer 1939, s. 65). Ne tedy všichni mohli uzavřít manželství z čisté lásky, ale mnozí tak činili za účelem udržení čisté německé a tzv. „árijské rasy“. Toto byl teprve začátek. Co následovalo poté, je nevymazatelnou součástí historie, ze které se svět vzpamatovává do současnosti.

2.3. Nordická rasa

Výraz rasa je odjakživa součástí lidské existence. Především v předválečné a válečné době byla jedním z hlavních atributů, o kterou se nacistická moc opírala. Dobová literatura podobně jako dnes definuje rasu jako termín popisující jednotlivé skupiny lidí, jež mají společné tělesné znaky, ale také určité vlastnosti (Moudrý 1936, s. 7). Termín „nordická rasa“ je označení, které bylo hojně využíváno nacistickou ideologií, jež odstartovala masové „vybírání“, poněmčování pouze těch „vhodných“ a kruté omezování i základních lidských práv těch, jejichž víra a původ neodpovídaly požadavkům příslušné ideologie. Samotní Němci byli dle propagandy již tak od počátku stvořeni jakožto lidé určeni k moci s nejvyšší tělesnou i psychickou stabilitou, aniž by se o určitý vývoj sami zasloužili. Tedy narodili se s určitými nadřazenými, vyvolenými a preferovanými vlastnostmi (Moudrý 1936, s. 9).

Nacisté se „nordickou rasou“ inspirovali pro vytvoření v současnosti již známější „árijské rasy“, která byla brána jako nadřazený pojem (Kyllingstad Røyne 2012, s. 52–53), proto lze tzv. „árije“ považovat za jakési neoficiální označení lidí, kteří byli dle norem výše uvedených norimberských zákonů hodni býti správnými německými občany s německou krví. Avšak toto pojmenování určité vyvolené skupiny lidí bylo hojně využíváno v propagandě tehdejší politiky a mělo za úkol i ponižování těch „nehodných“, tedy především Židů, kteří byli jedním z hlavních zájmů nenávisti této ideologie. „Správný árijec“ měl být nejlépe modrooký s blondatými vlasy (Novotný 2021, s. 90) a ideálně atletickou postavou. Mezi vzor této „nadřazené rasy“ patřil např. Reinhard Heydrich, hlavní strůjce tzv. „konečného řešení židovské otázky“ a pozdější zastupující říšský protektor Protektorátu Čech a Moravy, který měl na svědomí smrt několika milionů lidí, převážně židovského původu. Avšak vzhled vysoce postavených nacistů v mnoha ohledech neodpovídal normám a „čistá nordická rasa“ byla v Německu zastoupena pouze v osmi procentech populace (Novotný 2013, s. 176).

2.4. Eutanázie, program T4

Eutanázie neboli systematické vraždění či „milosrdné zabití“ byla nacisty provolávána od jejich nástupu k moci, vyskytovala se však již předtím i v lékařské literatuře (Proctor 1988, s. 177). Je třeba také zmínit program T4, který byl vytvořen za účelem vyhlazení duševně i fyzicky chorých a starších občanů, kterých se nacisté chtěli co nejrychleji zbavit pro „dobro budoucnosti Říše“ (Shoah Resource Center). Rok 1939 byl brán za takový

začátek pro již ve větším měřítku prováděnou eutanázii (Proctor 1988, s. 115). Při plánování tohoto programu v létě roku 1939 se jednalo také o tom, že jeho smyslem je i uvolňování lůžek v nemocnicích a připravenost na blížící se válku (Proctor 1988, s. 182). Ve velkém se dotýkala i psychiatricky nemocných, kteří dle tehdejší totalitní ideologie prakticky „obírali“ německý národ, jelikož byli v ekonomice určitou zátěží a jejich počet byl dle nacistů velmi vysoký. Vše se začalo velmi rychle odrazovat v poskytování péče o psychiatricky nemocné v psychiatrických léčebnách, kde již od roku 1934 docházelo k jejímu záměrnému opomíjení (Lifton 2008, s. 71).

Eutanázie se týkala jak dospělých, tak dětí, které byly v oblasti zájmu jako první. Mezi ně patřili ti nejmladší, a to zpočátku novorozenci a děti do čtyř let. Byla zřízena Říšská komise pro vědeckou registraci vážných dědičných a vrozených chorob, jehož ředitelem se stal Hans Hefelmann. Jeho vzdělání ale nemělo se zdravotnictvím vůbec nic společného. Původně byl zemědělským ekonomem. Pod jeho vedením tak byly registrovány děti do tří let, u kterých bylo určité podezření týkající se genetických a jiných onemocnění, jako např. různé mikro a makrocefalie, ochrnutí či mentální slabost. Úkol porodních asistentek byl, aby tyto děti co nejdříve po porodu nahlásily, což se týkalo i lékařů, kteří museli děti trpící určitou genetickou vadou či jiným postižením nahlásit do tří let jejich věku (Lifton 2008, s. 75). Říšský sekretariát pro zdravotnictví následně vyhotovil formuláře. „V těch se od června roku 1940 vyplňovaly detaily o průběhu porodu, rodinná anamnéza, zejména v souvislosti s dědičným onemocněním, alkoholismem, nadměrným kuřáctvím a zneužíváním drog: dále se vyžadoval lékařský posudek s odhadem eventuálních nadějí na zlepšení, odhadem možné délky přežití, dalšího fyzického a psychického vývoje a s popisem křečí či obdobných příznaků“ (Lifton 2008, s. 76). Zpočátku docházelo k vraždění dětí pomocí narkotik a úplného vyhladovění. Nedochovalo ke zplynování. Ani systematické vraždění nevinných malých dětí v programu T4, nebylo pro nacistickou ideologii žádný problém. Tímto způsobem bylo usmrceno přibližně 3 000-5 000 dětí (Benedicts, O'Donnell, Shields 2009, s. 509). Ke zrušnému činu docházelo na pediatrických odděleních neboli „speciálních pediatrických jednotkách“, kam byly děti odvezeny. Lékaři se často rozhodovali libovolně bez přítomnosti „experta“ (Lifton 2008, s. 125). V takovém zařízení byly děti hospitalizovány již několik týdnů před smrtícím výkonem, aby lékaři mezi blízkými dítěte vzbudili pocit, že jim bude zajištěna chtěná péče. Rodinám poté byly zaslány úmrtní listiny se lživými informacemi o smrti dítěte na zápal plic apod., aby bylo vše udrženo v tajnosti (Benedicts, O'Donnell, Shields 2009, s. 509).

Způsob, jakým bylo prováděno kruté vraždění nevinných dětí, bylo podání sedativa Luminal (Lifton 2008, s. 78). Mělo zajistit postupné uspání, až trvalý spánek a kóma, ze kterého se dítě již neprobralo a zemřelo (Lifton 2008, s. 79). Často byly tabletky Luminalu rozpouštěny do hrnečku čaje, (Lifton 2008, s. 78) či pokud dítě nemělo možnost perorálně čaj vypít, byl podán intravenózně (Lifton 2008, s. 79).

Pohřbívání usmrcených dětí nemělo s důstojností vůbec nic společného. Byl naoko uspořádán pohřeb, kde se mohli příbuzní se svým dítětem, jež bylo uloženo v rakvi, rozloučit. Po jejich odchodu však došlo k otevření „skládacích“ dveří na dně rakve a dítě bylo hozeno do hromadného hrobu k desítkám dalších dětí. Rakev byla tak opětovně využívána na další falešné pohřby (Benedicts, O'Donnell, Shields 2009, s. 510).

3 POSTAVENÍ ŽEN V DOBĚ NACISMU

Stát pod vládou nacistické ideologie byl z významné části řízen muži. Ženy byly považovány za příliš něžné bytosti, jejichž hlavním posláním bylo rodit děti, samozřejmě co nejvíce „árijské“, a starat se o domácnost, což bylo bráno jako něco pro ženy naprosto přirozeného. Čím více dětí žena porodila, tím více se jí dostávalo uznání ve společnosti.

Hlavním cílem nacistické propagandy bylo motivovat německé a geneticky způsobilé ženy k rození dětí „árijského původu“, kdy byl těmto rodičkám poté následně udělen Čestný kříž německé matky. Toto vyznamenání mělo tři stupně a lišilo se dle počtu narozených dětí. Pokud žena porodila alespoň čtyři zdravé děti, byl jí věnován bronzový kříž, pokud šest dětí, získala kříž stříbrný a zlatý byl udělen matce s osmi dětmi. V roce 1939 bylo těchto vyznamenání uděleno na 13 727, z toho 745 žen získalo kříž zlatý (Proctor 1988, s. 120). Na takovémto vyznamenání nesměl chybět hákový kříž umístěný ve věnci vytvořeném z paprsků s nápisem „Německé matce“. Pokud se stalo, že byl ženě tento kříž odebrán, mohla být opovrhována společností nebo byla brána jako určitý „vyhnanec“ v německé společnosti (Bedürftig 2004, s. 229). Propaganda tohoto režimu se činila. Důvod tohoto chování byl jednoduchý. Bylo důležité nahradit předchozí ztráty z dob první světové války. Magda Goebbelsová, manželka Josepha Goebbelse, ministrem propagandy během nacistické éry, byla považována za vzornou a příkladnou ženu německého národa a díky šesti porozeným dětem hrdě vlastnila Čestný kříž německé matky (Sigmundová 2000, s. 76). Byl několikrát zmíněn názor, že sám Adolf Hitler velmi obdivoval její mateřskou a rodinnou stránku a že k ní pociťoval určitou náklonnost a hlubší city. Avšak toto není potvrzeno.

Německé ženy však neměly býti dle Vůdce zaměstnány pouze v domácnosti, ale v těžké době války, kdy byli povoláváni jejich muži na frontu, musely v některých případech zastoupit i místo v rodinném obchodě, byly zaměstnány jako průvodčí, úřednice. Některé z nich prodělaly ošetrovatelský kurz a také kurzy protiletadlové obrany (AUTOR NEUVEDEN, Hvězda 1940 (29), s. 3). Dokonce vykonávaly technickou, mechanickou práci v Junkersových továrnách v Říši, kde se dostávaly k montování motoru u letadla a kontrolování a přezkušování funkčnosti všeho důležitého na letadle (AUTOR NEUVEDEN, Hvězda 1940 (31), s. 3). Německá žena i přesto neměla ovšem zcela zapomenout na svoji vlastní domácnost a obstarat tak i své děti a dům. V některých případech přispěly

k válečné a společenské pomoci hlídáním dětí matek, jež musely na chvíli svá dítká opustit a odejít za prací (AUTOR NEUVEDEN, Hvězda 1940 (29), s. 3).

3.1 Porodnictví za vlády nacistické říše

Situace porodnictví se okupací Československa v březnu 1939 změnila po vzoru nacistického Německa. Přesto ve velmi nepříznivých podmínkách k žití a rodinnému životu v tehdejší Protektorátu Čechy a Morava došlo k velkému nárůstu porodů. Největšího počtu dosáhl rok 1944, kdy se narodilo na 230 183 živě narozených dětí, tedy o 44% více než v roce 1937. Přispěl k tomu i silný ročník narozených po první světové válce, který následně dospěl v tomto období do reprodukčního věku (Rákosník, Šustrová 2016, s. 41). Na častý pohlavní styk mělo možná také vliv tehdejší zatmění, nesmělo se mnoho svítit, chyběl topný materiál, v bytech a domovech byla zima. Lidé tedy neměli moc možností k zabavení, a tak se toto východisko jevilo jako ta nejlepší varianta. Zároveň bylo provedení interrupce velmi přísně trestáno, což mělo také vliv na v té době vysoký počet živě narozených dětí. Přes všechno utrpení a strach nejspíše právě něha a láska dodávala lidem trochu radosti ze života. Pro dívky to byla také jedna z možností, jak se úspěšně vyhnout pracovnímu nasazení a přežít další roky války (Michlová 2012, s. 94). Touha po svobodě a přežití byla velká. Je však třeba zmínit i perinatální úmrtnost, která na konci 2. světové války převyšovala 6 % (Štembera, Velebil 2003, s. 21).

V předválečném Československu byla péče porodních asistentek rozmístěna značně nerovnoměrně. Zatímco ve městech jich byl někdy nadbytek, na vesnicích často scházely (Rákosník, Šustrová 2016, s. 85), avšak to nebylo zapříčiněno určitou vybíravostí porodních asistentek či jejich nedostatkem, jak si mnoho lidí mylně myslelo, ale v mnoha částech republiky by se jednoduše neuživily. Proto se uchýlovaly do oblastí, často měst, kde o práci nebyla nouze (Posnerová-Čvančarová 1939b, s. 2). Dle statistik vedly porodní báby samostatné porody až v 68 % případů, a to v převážné většině v domácím prostředí. Zbytek proběhl buď v ústavní péči, nebo mimo ni pod dohledem lékaře. Ale i v této nelehké době měla porodní asistentka velké pravomoci. Lékař do práce asistentky nezasahoval, pouze dohlížel. Oproti tomu německá říše upřednostňovala využití ústavní péče pro brannou moc spíše než pro ženu při porodu a prosazovala domácí porody se zkušenými porodními asistentkami. V nemocnici se tedy dostalo pozornosti pouze akutním případům. Pokud byla ženě poskytnuta péče samostatně pracující porodní asistentky před porodem a v jeho průběhu, musela ji uhradit (Rákosník, Šustrová 2016, s. 86). Péče o ženy se však následně zkomplikovala, když došlo k vysídlování Čechů z pohraničí a i porodní asistentky žijící

v těchto oblastech byly touto situací zasaženy a přišly tak o své pracovní místo. Na konci války se ale situace obrátila. Po kapitulaci Německa a jeho porážce byly po osvobození Československa pod vlivem tehdejších „Benešových dekretů“ vyhnány tentokrát německé porodní báby, které zde během války žily (Lenderová et. al. 2020, s. 275).

V období nacistické nadvlády byli Židé postupně propouštěni ze svých profesí, protože by mohli potencionálně ohrozit vývoj a budoucnost „árijské rasy“. Na jejich místo byli poslání pouze ti „vhodní a způsobilí“. Převážně porodníci a gynekologové měli za úkol rozhodnout buď o adekvátní péči o ženu splňující podmínky Říše, nebo o zavedení krutých praktik k usmrcení pro ně „nežádoucích“ lidí, kdy byla v tomto případě prováděna eutanázie. Porodnictví v období nacismu bylo ovlivněno politickou propagandou. Dosazení porodníci a porodní asistentky do ústavní či domácí péče byli často velmi ovlivněni nacistickou ideologií, což se brzy odrazilo v poskytování zdravotních služeb. Mnohdy souhlasili s politickými názory a prosazovanými praktikami. Toto zaměstnání mohly židovské porodní asistentky vykonávat pouze v případě péče o jejich vlastní komunitu (Lisner 2017, s. 237).

3.2 Kariéra porodních asistentek

Aby mohly porodní báby povolání v této nelehké a kruté době vykonávat, musely splňovat přesně dané podmínky, tedy na předním místě být zdravé jak po psychické, tak fyzické stránce, nesměly trpět žádnou chorobou či genetickou vadou, a to hlavní – být politicky spolehlivé, pilně pracovat pro dobro Říše, odpovídat rasovým zákonům a zasloužit se o uchování „cti německé čisté krve“ (Lisner, Peters 2014, s. 167).

Německá říše zavedla 21. prosince 1938 Zákon o porodní asistenci (Hebammengesetz 1938), který se v mnohém opíral o eugenickou otázku, čímž je myšleno „soubor snah o zlepšení dědičného základu lidstva“ (Bělehrádek 1934, s. 51). Zde je třeba zmínit Nannu Conti, německou porodní asistentku, která prosazovala nacistické ideály. Narodila se 21. dubna 1881 v německém Uelzenu jako Nanna Laura Helene Pauli (Peters 2014, s. 24). Na její pozdější jednání měl velký vliv její otec, který Conti vedl k antisemitismu a nacionalismu. Po absolvování několikaměsíčního kurzu porodní asistence v Magdeburku se v roce 1905 přesunula do Berlína. Po roce 1918 se zapojovala do politických debat v oblasti porodní asistence. Díky vzestupu nacistické strany byla jmenována vedoucí říšskou porodní asistentkou (Peters 2014, s. 323), přičemž Conti se ve svém působení opírala o rasovou problematiku a eugeniku, tedy prosazovala „čistou německou krev“. Byla první

prezidentkou ICM – Mezinárodní konfederace porodních asistentek a předsedkyní Německé asociace porodních asistentek (Lisner, Peters 2014, s. 165). Ostatní porodní asistentky a zdravotnické orgány ji neoficiálně nazývaly vůdkyní říšských porodních asistentek (Peters 2014, s. 324). Porodní asistentky pod jejím vedením měly v případě narozeného dítěte s genetickými vadami či jiným zdravotním postižením neodkladně informovat Úřad pro veřejné zdraví. V tomto případě docházelo ke sterilizacím žen nebo k eutanázii zdravotně postižených osob. Za své zločiny nebyla po válce nikdy stíhána. Její dva synové po válce spáchali sebevraždu. Conti zemřela v roce 1951 v Západním Německu (Women History Network 2011).

Každá žadatelka musela předložit doklad o svém původu a také o původu svých rodičů a prarodičů (Erste Verordnung zur Durchführung des Hebammengesetzes 1939). Jak je zmíněno ve Věštníku Ústřední jednoty porodních asistentek pro Čechy a Moravu, žadatelka, která podávala žádost do kurzu pro výcvik, musela předložit doklad o „árijském původu“, protektorátní příslušnost, doklad o předchozím vzdělání, dvě fotografie, vysvědčení o očkování a jiné. V přijetí se dávalo přednost žadatelkám z venkova oproti ošetřovatelkám již zaměstnanými v nemocnici či jiném ústavu nebo ženám pracujícím v podnicích, jež byly velmi důležité pro válku (Hemrová 1942). V přijetí do kurzu porodních bab, který trval 1,5 roku, hrál roli také věk od 18 do 35 let a mít vystudovanou alespoň obecní školu. I v této době bylo třeba splnit předem dané výkony jako je tomu dnes, a to minimálně 50 samostatně odvedených porodů, dále provést 50 vaginálních vyšetření a další. Takové vyučování zahrnovalo 900 hodin zahrnující jak teoretickou, tak praktickou část a do vedení tohoto kurzu se řadil vedoucí školy, ústavem dodaný lékař, dětský lékař a také vrchní nebo jiná pověřená porodní asistentka. Ideologické vedení a výchovu zajišťovala NSDAP a byly přístupné pouze schválené učebnice. Studium bylo zakončeno státní zkouškou. Po porodních asistentkách bylo žádáno, aby se tohoto kurzu pravidelně účastnily dále vždy po 5 letech a po 3 letech měly být znovu přezkoušeny z vědomostí (Posnerová-Čvančarová 1942, s. 4).

Stát se oficiálně porodní bábou v době nacistické éry nebylo vůbec jednoduché. K vykonávání této náročné profese potřebovaly vhodnou a potřebnou výbavu, kterou mohly fasovat. Nové porodní asistentky získaly až čtyři zástěry s rukávy a také dvoje šaty. Již zkušenější a zaměstnané báby v případě potřeby dostávaly na tyto zástěry poukázky, které vydával určený úřad. Vybavenost se odvíjela též od vykonaných porodů, např. jedny šaty s dvěma zástěrami po přibližně 20 porodech, či pokud byla poskytnuta péče u 80 porodů,

měla porodní bába právo na získání šesti rukávových zástěr a také tří pracích šatů, proto bylo potřeba, aby měly potvrzení o vykonaných porodech pro fasování nového oblečení (Hemrová 1943, s. 5).

Domácí porody byly v této době, která již sčítala mnoho medicínských úspěchů v ústavní péči, jak pro ženy, tak jejich porodní asistentky nejvíce přirozené a chtěné. Ústřední jednota porodních asistentek prosazovala neodesílání fyziologických žen s fyziologickým průběhem porodu do nemocniční péče, nýbrž odesílání pouze patologických průběhů. Porodní báby zdůrazňovaly a upozorňovaly také na to, že v samotném zákoně vydaném přímo Říší o porodních asistentkách je zmíněna taková péče, která je následně poskytována porodní asistentkou, a to péče o šestinedělku a její ošetření a také ošetření novorozence. Ve Věštníku věnovanému zájmům porodních asistentek byla zmíněna také problematika vnímání porodu samotnými ženami, jež ho v některých případech považují za spíše klinický stav a ne přirozený proces ženského těla, a proto následně žádají spíše ústavní péči obzvláště ženy, jež mohou porod financovat. Porodní proces tak již nebyl určitou rodinnou a soukromou záležitostí. Bylo zde také zaznamenáno, že jednou z příčin bývaly též určité domácí podmínky. Porodní báby však nesouhlasily a dávaly v tomto článku najevo, že je to dle nich pouhá záminka (Posnerová-Čvančarová 1939a, s. 3).

3.3 Životní styl

Těhotenství v předválečné a válečné době bylo u mnoha matek vnímáno jako omezení svobodného pohybu a setkávání se se svými přáteli. Nemálo se ženy v posledním stádiu těhotenství styděly vycházet ven a pořádat přátelská setkání, nejspíše kvůli projevu na těle, což určitě neprospívalo jejich psychickému stavu (Myers 1940, s. 4). Ztráta kontaktu se svými blízkými a nedostatek pohybu na čerstvém vzduchu ovlivňovalo jejich zdraví.

Ženy se také často obávaly porodu kvůli vyšší úmrtnosti, proto bylo a dodnes je důležité udržovat dobrý vztah se svým partnerem, manželem, kdy se ženám dostává dostatečného porozumění (Myers 1940, s. 5). Postupně v této době začala vznikat okresní činnost porodních asistentek směřující k prenatální a neonatální péči. Porodní asistentka ženu vedla k navštěvování v té době již začínajících poraden pro matky, kdy mohly i výrazně pomoci matce překonávat strach z porodu (Rákosník, Šustrová 2016, s. 89).

3.3.1 Vlak s těhotenskou poradnou

Poradny pro těhotné začaly být čím dál více úspěšné a žádané. Největším problémem však bylo, že některé ženy pocházely ze vzdálenějších míst a cesta do poradny byla

pro ně obtížná. Problém byl i s nalezením vhodných prostor. Proto bylo vymyšleno řešení využití vlaku speciálně pro tyto těhotné ženy. Vlak, měřící necelých 18 metrů, obsahoval vše, co bylo důležité pro poskytnutí nezbytné péče, přičemž byl vybaven elektřinou. Skládal se z lokomotivy a přívěsného vozu. Byla zde zřízena čekárna a ordinace, kde již čekal lékař se všemi důležitými pomůckami, vybavením a vyšetřovacím stolem (Posnerová-Čvančarová 1941b).

3.3.2 Příděl potravin

Potravinový příděl se za válečné doby týkal všech obyvatel, kteří dostávali pravidelně potravinové lístky. Jelikož žena v těhotenství potřebuje více potravy pro své zdraví, ale také zdraví miminka, přidělový systém se v tomto případě poněkud lišil. Dostávaly větší množství mléka, a to z 0,25 ml na 0,5ml. Co se týkalo odebírání jiných poživatin, jejich příděl se zvyšoval maximálně o 150g/den na 1 osobu.

Tento systém však nebyl úplně jednoduchý. Pokud žena přišla do jiného stavu, musela se přihlásit ke zvýšení přídělu, kdy musela udat svůj jiný stav. Tato situace se týkala také žen, jež kojily, nebo byly v období šestinedělí. Lékař, jenž těhotnou, kojící či šestinedělku ošetřoval, musel toto zvýšení zaznamenat a poslat co nejdříve okresnímu úřadu. Ten následně vydal odběrní list s lístkem pro nemocné s označením „N“ a červenými pruhy ve střední části. Poté vše okresní úřad obratem zaslal obecnímu úřadu v místě bydliště dané ženy (Posnerová-Čvančarová 1941a).

3.4 Předčasný porod

Předčasný porod nebo porod ukončený císařským řezem byl nedílnou součástí tehdejšího porodnictví. Velkou roli zde sehrál stres, který ženy ve válečných zónách dennodenně zažívaly, ale také nedostatečná zdravotní péče či špatný zdravotní stav, který mohl souviset nejen s častějším výskytem chorob, ale také hladověním. Tehdejší definice předčasně narozeného dítěte byla následující. Vážilo pod 2 500 g, měřilo méně než 48 cm a narodilo se minimálně tři týdny před termínem porodu. Avšak výjimkou nebyly ani porody dětí vážících okolo 700 g. Ve výjimečných případech byly tyto děti zachráněny. Aby mělo dítě opravdu větší šance na přežití, muselo v této době vážit alespoň 1000 g a více. Mezi důvody předčasného porodu patřily nejčastěji například různé údery do břicha matky, nakažlivá choroba či infekce, diabetes, vícečetné těhotenství a jiné. Postupy lékařů a porodních asistentek často vycházely z dlouhodobé praxe nebo vlastní životní zkušenosti, protože přístroje k udržení života dítěte nebo matky nebyly k dispozici. Po porodu se dítě

omylo v maximálně 37°C sterilní vodě, někdy se využíval sterilní olej na znečistěná místa, ošetřil se pupečník a novorozeně se zabalilo do vaty tak, aby byl viditelný obličej, a následně je porodní asistentky teple oblékly. Zakládalo se na aseptickém přístupu k péči o nedonošené dítě. Do místnosti nesměl nikdo, kdo projevoval náznaky nachlazení. Co se týče výživy, pokud byla matka v dobré kondici a zdravá a dítě v dobrém stavu, mohla žena dítě bez problému nakojit. Příkladalo se asi čtyřikrát až pětkrát denně nebo po třech hodinách, v některých případech matky mléko odstříkávaly a dítěti se podávalo skrz lahev lžičkou nebo kapátkem nebo, nebylo-li zbylí, malou sondou (Dlouhá 1940, s. 1–2).

3.5 Císařský řez

Počátkem čtyřicátých let byl císařský řez již zavedenou „rutinou“, tedy nehrozily zde již takové komplikace, jako tomu bylo do počátku dvacátého století. Avšak i dnes může být císařský řez nebezpečný a komplikovaný, ale moderní technika a vzdělání tyto možnosti velmi snížily. Císařský řez, jak se píše ve Věštníku z roku 1941, se prováděl v období před první světovou válkou velmi málo a mnohdy jen v případě velmi úzké pánve, kdy hrozilo poranění jak rodičky, tak dítěte. Během třicátých a čtyřicátých let byla indikace již více rozšířená, např. v případě eklampsie, pokud nebyla možnost rychlého ukončení porodu u prvorodiček při málo poddajných porodních cestách a malém porodnickém nálezu, vcestném lůžku, konci pánevním, či při mírnějším stupni zúžení pánve. Během sekce se nejčastěji využívalo inhalační étherové nebo chloroformové narkózy. Pokud zde byly určité kontraindikace, využívala se narkóza lokální (Lukáš 1941, s. 6–8).

3.6 Interrupce

Interrupce byly v německé říši nezákonné. Nacistická propaganda tlačila na německé ženy a motivovala je k plození „synů pro německou říši“. Oproti tomu židovským ženám se dostalo obrovského ponižování, byly vystaveny antisemitským názorům a došlo i k odebrání práv k plození vlastních potomků, které by narušily systém budoucí „urozenosti“ národa (Chelouche 2007, s. 202).

Pokud ženě bylo výjimečně umožněno ukončit těhotenství, bylo to povoleno pouze v případě ohrožení jejího života. Pokud však byla provedena interrupce, která nebyla oficiálně povolena, lékaře, který tento výkon provedl, čekal přísný trest, a to až deset let vězení a odebrání občanských práv. Po začátku války se tresty zpřísnily a v mnoha případech bylo nedovolené ukončení těhotenství trestáno až smrtí, protože šlo dle zákonů o zločin proti zachování německého národa. Došlo proto následně k výraznému snížení incidence prove-

dených potratů (Proctor 1988, s. 121–122). Avšak co se týče eugenické situace, v roce 1933 byl přijat Zákon o obraně proti dědičně zatíženému potomstvu, jehož obsahem bylo provedení sterilizace. V následujícím roce 1934 byl představen zákon pojednávající o umělém přerušení „vadných“ těhotenství u všech žen nesplňujících podmínky nacistických rasových norem. Od roku 1938 bylo uzákoněno umělé ukončení těhotenství u žen židovského původu (Chelouche 2007, s. 203), které dle nacistického Německa byly považovány za „podřadné“, neschopné podílet se na růstu německého národa. Nemálo docházelo k nucené sterilizaci, a to postupně i v Protektorátu Čechy a Morava, který byl za války pod okupací Německa, a i zde se projevil určitý zájem v otázce eugeniky (Rákosník, Šustrová 2016, s. 172). Jak víme z historie, svobodně se žena mohla pro ukončení těhotenství v Československu rozhodnout až v roce 1987 (Zákon č. 66/1986 Sb., České národní rady o umělém přerušení těhotenství). O těhotenství tedy již nerozhodovala komise, jako tomu bylo do té doby, ale žena sama.

3.7 Sterilizace

„Volkish stát musí dbát na to, aby jen zdraví jedinci plodili děti. ...V tomto bodě musí stát jednat jako strážce tisícileté budoucnosti. ...Ke službě tomuto cíli musí použít nejmodernější medicínské prostředky a znalosti. Musí prohlásit za nevhodné k dalšímu množení všechny, kteří jsou jakýmkoli způsobem viditelně choří, nebo trpí dědičnými nemocemi, jež by mohli předat svému potomstvu“ (Lifton 2008, s. 43).

Nástupem nacistů k moci byl přijat 14. července roku 1933 Zákon o obraně proti dědičně zatíženému potomstvu, kdy se začalo hojně využívat sterilizace, opatření, které se projevovalo „zejména ‚vyšlechtováním‘ a produkcí údajně ‚rasově hodnotnějších‘ a ‚dědičně zdravých‘ osob“ (Tauchen, Škodová 2008, s. 1161). Ke sterilizaci docházelo velmi často nuceně. U žen bylo nejběžnější metodou podvázání vaječníků (Proctor 1988, s. 109). Nacisté se snažili zabránit „rozmnožování“ těch, jejichž genetický aparát nebyl způsoben k rozšíření německého národa. Mezi tyto pro Němce geneticky „nevhodné“ patřily židovské, romské, ale i tzv. asociální ženy bez majetku nebo prostitutky (Halbmayer 2010, s. 38). Heinrich Himmler povolil v roce 1942 vývoj metod, které by umožnily sterilizaci bez vědomí pacienta a bez nutnosti trávit čas v nemocnici. V některých případech docházelo k tomu, že byla oběť „chytře“ posazena za stůl na židli, přičemž ji zde přítomní zaměstnanci vyplňovali různými dokumenty, dotazníky. Pod židlí začalo zářit rentgenové záření, které bylo záměrně namířeno na genitálie, a tak docházelo ke ztrátě plodnosti, aniž

by o tom dotyčný věděl. Důkazy byly uveřejněné během poválečného norimberského procesu (Proctor 1988, s. 110).

Sterilizaci měly na starost specializované soudy (Plachá 2021, s. 163), které musely dát souhlas, a to i přesto, že si o to osoba sama zažádala (Tauchen, Škodová 2008, s. 6). Tyto zákroky se prováděly v určitých zdravotnických zařízeních, která byla rozmístěna v každém regionu (Plachá, 2021, s. 163). Lidé, kteří se těchto soudů zúčastnili, a byl jim poté proveden sterilizační výkon, museli dodržet mlčenlivost, jinak jim hrozil trest pokutou nebo ročním vězením (Tauchen, Škodová 2008, s. 8).

Sterilizace probíhala ve velkém i v koncentračních táborech, a to bez anestezie. Ženy podstupující tento zákrok trpěly nepředstavitelnou bolestí, kdy za tohoto stavu v důsledku prožitých muk mnohdy zemřely (Halbmayer 2010, s. 37). K těmto výkonům si táboroví lékaři v Ravensbrücku vybírali dědičně nemocné, kdy mezi ně patřili taktéž Němky, Polky a Češky. Sterilizaci zde nepodstupovaly pouze dospělé ženy v reprodukčním období, ale i malé dívky do deseti let. Vězeňkyně Hana Housková vzpomínala na jeden takový případ: „Ta první malá cikánečka, co jí spálili nitkovité vejcovodky [sic!], aby už nikdy jimi nemohlo proniknout tělísko, aby už nikdy nemohla nosit ve svém těle dítě, ležela na I. revíru. Byla úplně žlutá, tenounké ruce stále se svíraly a rozvíraly na pokrývce“ (Plachá 2021, s. 163–164).

Velmi významným představitelem nucených sterilizačních nacistických programů byl Ernst Rudin. Původem psychiatr vstoupil do nacistické strany roku 1937 a stal se ředitelem Výzkumného ústavu psychiatrie při Společnosti císaře Viléma v Mnichově. Rudina velmi zajímala genetika a zasloužil se o vznik sterilizační legislativy, přičemž také „legitimizoval režimní rasovou politiku“ (Lifton 2008, s. 49).

Nacističtí lékaři plně ovládnutí nacistickou ideologií a rasou však chtěli dojít ještě hlouběji, kdy kolovaly myšlenky o eventuálních sterilizacích nejen dané postižené osoby, ale i lidí patřících do rodiny postiženého, kteří by též mohli být zasaženi určitou genetickou vadou a defektem (Lifton 2008, s. 48). Rozhodnutí o sterilizaci se mohlo týkat i žen těhotných. Pokud soud dědičného zdraví rozhodl o sterilizaci, došlo se souhlasem oné vybrané ženy k přerušení těhotenství. Pokud však žena nosila plod již životaschopný mimo dělohu, či byla již v šestém měsíci těhotenství, k přerušení již nedošlo (Chapoutot 2014, s. 152).

Mezi experimenty týkající se sterilizací patřilo také využití intravaginálních injekcí zaváděných do děložního hrdla, jež vstříkovaly leptavé substance do vejcovodů, ve kterých se následně vytvořily srůsty, a vejcovod již nebyl průchodný. K tomuto pokusu byly vybrány ženy nejlépe vdané mezi 20 až 40 lety již s porodnickou anamnézou. Výkon probíhal ve třech blocích a následná neprůchodnost vejcovodů byla kontrolována pomocí rentgenového vyšetření. Experiment byl vykonáván v koncentračním táboře Osvětim na „bloku 10“. Na tyto vědecké výzkumy vzpomínala i česká Židovka Margita Neumannová, jež byla součástí této kruté nacistické mašinérie: „Doktor Clauberg mi nařídil, abych ulehla na gynekologický stůl a já jsem viděla Sylvii Friedmannovou, jak připravuje injekční stříkačku s dlouhou jehlou. Tu mi doktor Clauberg zavedl do dělohy. Měla jsem pocit, že mi břicho pukne bolestí. Zařvala jsem, že se to muselo rozléhat po celém bloku. Clauberg mě hrubě okřikl, abych rychle zmlkla, nebo mě dá okamžitě poslat do Březinky. ... Po tomto pokusu jsem dostala zánět vaječníků,“ vzpomínala (Lifton 2008, s. 319). Carl Clauberg byl gynekologem v Osvětimi a následně i v Ravensbrücku, kde prováděl své velmi kruté sterilizační pokusy (Miko 2016, s. 113) jak u žen, tak u mužů, kterým byla vykonána vasektomie, opět bez anestezie (Miko 2016, s. 115).

3.8 Prostituce v ulicích měst

Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava vzali Němci situaci prostituce do svých rukou. Vzhledem k tomu, že se nacisté snažili o uchování „árijské“ rasy taktéž zde, obávali se negativních dopadů prostituce na národnostní otázku. V té době docházelo k rychlému šíření pohlavních nemocí nejen mezi civilisty, ale také německými vojáky. Proto se vyhlášené podniky nevyhnuly kontrolám a lékařským prohlídkám mezi lehkými ženami tam pracujícími. Kvůli velmi špatným výsledkům musely být některé z těchto „veřejných domů“ pro muže uzavřeny (Plachá 2021, s. 202). Pokud některé z prostitutek byla prokázána pohlavní nemoc, byla ošetřena a musela být hospitalizována (Roos 2002, s. 88).

Jak již bylo výše naznačeno, pro Němce to byl však problém přednostně národnostní a rasový. Pohlavní styk s Němci mohly mít pouze ženy vystaveny prohlídce po provedené razii protektorátní policií a německou kriminální policií s povolením a vydáním tzv. kontrolní knížky s jejich fotografií a otisky prstů (Plachá 2021, s. 202) s každotýdenní kožní prohlídkou. Mohly tak vykonávat své „řemeslo“ nadále v povolených podnicích. I němečtí vojáci samotní byli vyzváni k tomu, aby navštěvovali jen vybraná a vhodná místa s německými a zdravými prostitutkami, ovšem i jejich nedostatkem toto nebylo dodržováno a venerické onemocnění se šířilo dále i mezi vojáky, kteří se scházeli s těmi neproověre-

nými. V úvahu byly vzhledem k nedostatku vzaty i ženy české národnosti (Plachá 2021, s. 203). Velmi zajímavé je však také to, že se nacisté tímto způsobem pokusili bojovat i proti mužské homosexualitě, jelikož Heinrich Himmler nesouhlasil s benevolentním přístupem církve k pohlavnímu styku mimo uzavřený sňatek, kdy dle jeho názoru hrozil větší výskyt neheterosexuálních milostných poměrů (Roos 2002, s. 90). Pokud se prostitutky nezúčastnily povinných prohlídek, byly zatčeny a později odvezeny do koncentračních táborů (Plachá 2021, s. 204). To se týkalo i těch, které poskytovaly své služby Židům (Miko 2016, s. 79).

4 ŽIVOTY ŽEN V NACISTICKÝCH TÁBORECH

Příběhy těhotných žen, které prožily hrůzy války, se odehrávaly ve velkém množství v různých koncentračních táborech, přesto měly jedno společné. Měly být zavražděny společně se židovskými občany a jinými pro režim „nevyhovujícími“ lidmi nehledě na jejich pohlaví, věk a zdravotní stav. Těhotné ženy tak ve většině případů v těchto táborech tragicky zahynuly.

4.1 Porodní tábor Dětrichov

V protektorátu byl pro nuceně nasazené těhotné ženy ze zahraničí určen během okupace tzv. „porodní tábor“ v obci Dětrichov u Moravské Třebové. V srpnu roku 1943 do tohoto tábora dorazilo okolo 50 těhotných dělnic polské, ukrajinské a ruské národnosti a 25 kojenců z nedalekého porodního tábora Rozstání. V říjnu roku 1944 bylo v tomto táboře „ubytováno“ 33 těhotných žen a 26 šestinedělek s 26 novorozeňaty. O ženu a novorozence se zde staral sovětský a polský zdravotnický personál. Po porodu se žena musela vrátit do zaměstnání. Ve většině případů po jednom až třech týdnech po porodu. Větší podniky však zřídily v rámci tábora dětský domov, kde se mohla matka po pracovní době o své dítě postarat. Co se týče výživy pro novorozeňata, ta byla v mnoha případech bídna. Denní příděl byl čtvrt litru mléka na dítě. Ženy také neměly dostatek jídla, musely se v šesti dělit o dva bochníky chleba. Kvůli nedostatku výživy tudíž zemřelo v říjnu 1943 přes 30 novorozenců (Adam 2020, s. 52).

4.2 Situace ve vyhlazovacích nacistických táborech

Situace těhotných žen, které byly poslány do koncentračních táborů jak z rasových, tak jiných důvodů, byla často mnohem tragičtější než při nuceném nasazení. Gravidním ženám nebylo zpočátku dovoleno v těchto táborech pracovat a často je čekala po příjezdu do tábora rovnou smrt, protože nemohly být využity jako „dobrá pracovní síla“. Dle předpisů ani správně nesměly být v koncentračních táborech vůbec umístovány. Internace ženy nedlouho po porodu však nebyla žádnou výjimkou (Plachá 2021, s. 165).

Ženy o svém těhotenství proto často lhaly. Snažily se skrývat a co nejdéle přežít. Porodily tajně venku, v zimě, nečistotě, na skrytých místech pod dohledem ostatních vězňů či vězeňských lékařek a porodních asistentek snažících se postavit hrůze a pomoci ženě přežít. Těhotné ženy, které se přiznaly, či je někdo udal, nebo táborový lékař potvrdil jejich

jiný stav, čekala buď okamžitá smrt, nebo byly využity pro zruďné experimenty, ve kterých si velmi liboval doktor Josef Mengele, též známý pod přezdívkou „Anděl smrti“. Od konce května roku 1943 nastoupil jako lékař v koncentračním táboře Osvětim (Lifton 2008, s. 391), kde prováděl na lidech pokusy, v mnoha případech smrtící, přičemž smrt byla často přímý a chtěný záměr.

Již brzy po příchodu do Osvětimi projevil Mengele svou krutost při tehdejší epidemii tyfu, kdy podle obvinění prokuratury západního Německa z 80. let (v této době byl Mengele považován za stále živého) a dle předložených důkazů „poslal Mengele 507 Cikánů a 528 cikánských žen, podezřelých z nakažení tyfem, do plynové komory“ (Posner, Ware 2019, s. 56). Jeho pokusům se nevyhnuly těhotné ženy a ani novorozeňata, pokud nebyla po porodu okamžitě usmrcena, jak bylo lékařům a asistentkám vypomáhajícím v táborové nemocnici ve většině případů nařizeno. Je znám případ, kdy na zeď bloku pro děti nakreslil čáru značící výšku okolo 150 centimetrů. Větší děti poté pochodovaly pod těmito čarami a dítě, které nedosahovalo uvedené výšky, poslal ihned do plynové komory (Lifton 2008, s. 398). Ženy, které v koncentračním táboře porodily, se proto snažily svoje děti co nejdéle ukrývat. Jsou dokonce zaznamenány situace, kdy matky i jejich narozené děti pobyt v koncentračním táboře přežily. Koncentrační tábory byly rozděleny převážně na úseky pouze pro ženy a pouze pro muže. Existovaly však celé tábory určené pouze ženám, mezi ně patřil např. Ravensbrück – největší ženský koncentrační tábor, kde nejpočetnější skupiny tvořily Polky, Češky, Francouzky, Němky (Benešová 1986–1987, s. 18), dále Majdanek nebo část tábora v Osvětimi, která vznikla v roce 1942. Ženy židovského původu přesto zůstávaly obětmi nejkrutějšího chování dozorců SS a velitelů těchto táborů (Plachá 2021, s. 111).

4.2.1 Násilí na ženách v koncentračním táboře

V koncentračních táborech docházelo často k násilí a znásilňování žen od příslušníků SS (*Schutzstaffel*). Každý den hrozilo jak židovským, tak nežidovským ženám, že si pro ně přijdou, proto denně prožívaly obrovský strach. Mnoho žen využívalo určité strategie, jak násilníky odpudit, například tím, že nežidovské ženy tvrdily, že jsou ženami židovskými. Dle vyprávění jedné z vězenkyň Osvětim-Březinka: „To také existovalo. Ano, ale většinou jen mezi nežidovskými ženami. Židovek si nevšímalí. Takže, když jsi chtěla, aby tě nechali na pokoji, řeklas, že jsi Židovka. ‚Proč nemáte hvězdu?‘ ‚Nevím, asi se ztratila.‘ Tak jsme to dělaly,“ vysvětlovala (Amesberger, Auer, Halbmayr 2005, s. 152). Docházelo také často k tomu, že se ženy schválně více zošklivěly, aby o ně dozorcí neměli zájem.

Přesto docházelo ke zneužívání i Židovek, jak se můžeme dočíst z dalšího vyprávění: „Bez studu pak začali z kavalců vytahovat děvčata, židovské dívky, a brali je s sebou, aby je mohli znásilnit. Znásilňování židovských dívek bylo dovoleno. To nebyla žádná rasová ostuda. Nedá se vyličít, v jakém zuboženém stavu se tato stvoření vrátila“ (Amesberger, Auer, Halbmayr 2005, s. 153).

V koncentračních táborech však nedocházelo k násilí jen čistě ze strany mužů. Zúčastnily se jich i ženy jakožto dozorkyně zaměstnané v těchto táborech, jež byly samy o sobě velmi zvrhlé a kruté. A jednou z nich byla velmi známá Irma Grezeová, přezdívána jako „Blondatý anděl“ (Lengyel 2018, s. 262) nebo též „Hyena Osvětimi“ (Miko 2016, s. 107), která byla nejvýše postavenou SS dozorkyní v Osvětimi (Perlová 2019, s. 55). Ještě před službou a povýšením na SS-Oberaufseherin v Osvětimi, vykonávala službu také v Ravensbrücku (Miko 2016, s. 108). Irma Grezeová byla navzdory svému krutému chování velmi pohledná žena a získávala určitý obdiv. Že si velmi libovala v násilí a ponižování bylo všem v táboře známo. Ke svému šikanování a ubližování ženám v táboře používala svůj vlastní bič s rukojetí vykládaný barevnými korálky, jímž ženy ráda bičovala přes prsy, které se jim následně zanítily a musely být operovány. Ovšem v koncentračních táborech, jak je známo, nebyla možnost využít anestetika a ani samotné nástroje nebyly sterilní a určené k takovýmto operacím. Vzrušení, které Irma Grezeová zažívala při operacích žen, jež křičely a svíjely se bolestí, vůbec neskrývala a dávala to silně najevo, kdy se k ženám posadila a celý proces sledovala při prožívání orgasmu (Perlová 2019, s. 56). Po táboře se rozneslo varování před přímým očním kontaktem, i ten mohl být podnětem ke zbičování od oné dozorkyně (Lefkovits 2017, s. 29). Po válce byla za zločiny proti lidskosti odsouzena britským soudem k trestu smrti pověšením (Perlová 2019, s. 55) v prosinci roku 1945 ve svých 22 letech (Miko 2016, s. 109). Sexuálnímu násilí se tedy dostávalo ženám bez rozdílu rasy a víry a za branami koncentračního tábora se stávaly objekty zla.

4.2.2 Prostituce v koncentračních táborech

Ženy, jež vykonávaly prostituci v civilním životě, byly poslány do Ravensbrücku. Využívání jejich služeb se poté ale „hodilo“ i v mužských táborech, kde byly zřízeny tyto „veřejné domy“ (Plachá 2021, s. 204) za účelem určité motivace k větší pracovitosti mužů (Miko 2016, s. 77). První vytvořený nevěstinec byl zpřístupněn v roce 1942 v koncentračním táboře Mathausen. V následujícím roce, tedy v roce 1943 se otevřel tzv. „bordel“ i v Buchenwaldu, Sachsenhausenu a také v Osvětimi (Morrison 2000, s. 202). Ovšem ne všechny ženy, jež zde pracovaly, provozovaly prostituci před jejich transportem,

nýbrž k tomu byly často buď donucené, nebo se snažily ze všech sil přežít. K vybírání a testování těchto žen docházelo v Ravensbrücku (Plachá 2021, s. 204), kde hledali i jisté „dobrovolnice“.

Situace žen, jež ani s prostitucí předtím neměly nic společného, byla nadmíru náročná, složitá a hrozivá. Rozhodovaly se, zda zaprodat své tělo mužům od SS a táborovým vězňům za odměny, které jim naslibovali – lepší jídlo a ošacení, více soukromí, a to nejvíce lákavé a motivující – propuštění po 6 měsících služby (Morrison 2000, s. 202). Pochopitelně zabojoval pud sebezáchovy, obrovská touha přežít a určitá naděje útěku. V táborech byly vybírány ty nejpohlednější, s hezkým obličejem a nejvíce preferovanou postavou. Nejsnadnějším způsobem výběru byla chvíle, kdy byly všechny ženy po příjezdu do tábora zcela vysvlečené (Miko 2016, s. 45).

Ženám židovského původu nebylo dovoleno v nevěstincích pracovat (Miko 2016, 81). Opět zde šlo o „uchování německé čisté krve“, dokonce i v případě koncentračních táborů. Není překvapivé, že slib propuštění dodržen nebyl a šlo pouze o nalákání obětí k sexuálnímu uspokojování určitých vězňů a SS příslušníků pracujících v táborech. Za „zábavou“ si mohli muži dojít mezi 19. a 22. hodinou a ženy během „pracovní služby“ musely obstarat přibližně 8 ze svých mužských protějšků. Propuštění, jak bylo napsáno výše, se jich sice netýkalo, ale z části se vyhnuly oproti jiným vězenkyním každodennímu tvrdému a nemilosrdnému táborovému režimu. Když však nebyly zrovna zaměstnány v nevěstinci, musely pracovat, jako byly domácí práce, ale dostávalo se jim např. o něco lepší zdravotní péče (Miko 2016, s. 80). Také měly zajištěný soukromý pokoj, nemusely se tak tísnit v krutých hygienických podmínkách s desítkami ostatních vězenkyň (Miko 2016, s. 81).

Převážná část prostitutek se podrobila sterilizaci, která probíhala nuceně a právě za použití rentgenového záření vyzařujícího na reprodukční orgány, což následně způsobilo neplodnost (Miko 2016, 80). Ženy, jež vykonávaly před transportem prostituci, s trojúhelníkovým označením černé nebo zelené barvy, mezi nimiž se vyskytovaly Němky, Polky (Plachá 2021, s. 204) a také některé Češky (Plachá 2021, s. 206), byly brány jako „asociální“. Pokud některá z nich v „bordelech“ otěhotněla, byl jí proveden potrat (Plachá 2021, s. 205).

4.2.3 Koncentrační tábor Ravensbrück

Po příjezdu do tábora Ravensbrück, nacházejícího se v dnešním Rakousku, to byl pro ženy obrovský šok provázející strach z neznáma a z dozorců, kteří na ně křičeli, zatím-

co na vodítku drželi zlostně rozštěkané psy. Docházelo k selekcím a v tomto momentě se začaly rozdělovat rodiny – muži na jednu stranu, ženy na druhou, staří, mladí, ženy s dětmi, samotné děti. Poté došlo na „hygienu“, při které byly prohlíženy již staršími vězni vlasy, zavšivené byly ihned oholeny. Ženy také vzpomínaly na to, jak se zaměřili i na jejich genitálie. Veškeré ochlupení na nich bylo oholeno, při tomto činu docházelo k nepříjemnému k podráždění a pořezání pokožky (Morrison 2000, s. 32).

Vězenkyně oholení vlasů snášely velmi špatně, měly pocit, že ztratily svou identitu, svou osobnost. To ale nebylo zdaleka vše. Musely projít zdravotní prohlídkou, před kterou byly všechny svlečeny do naha a takto čekaly i mnoho hodin než táborový lékař dorazil. Stály tam všechny vedle sebe, vedle cizích žen, které viděly v té chvíli poprvé, a před ostatními SS doktory a vojáky. V té době byla nahota ve společnosti naprosté tabu, proto prožívaly opravdu velké ponížení a stud, to platí i o studu nahoty před vlastní rodinou (Morrison 2000, s. 33). Následně je čekala vaginální vyšetření, a jelikož byli všichni vězni pro nacisty naprostou „spodinou“ (a to i v civilním životě), v koncentračním táboře to představovalo naprosté dno. Sterilní nástroje v táboře neexistovaly a ani jejich výměna SS lékaře nijak zvlášť netížila, proto byl na všechny ženy použit jeden a tentýž nástroj, aniž by prošel dezinfikováním (Morrison 2000, s. 34). S tím také souvisela problematika menstruace. Koncentrační tábory vládly nepředstavitelně bídými podmínkami, které přinášely mnoho nemocí. Nebyla zde k dispozici žádná vhodná výbava a jedinou možností bylo sehnat alespoň nějaké kousky látky (Morrison 2000, s. 173). Všechny ženy to štěstí neměly a tak musely menstruaci nechat volný průběh, kdy jim stékala menstruační krev po nohou (Morrison 2000, s. 174). Převážná většina žen však nedlouho po příjezdu do tábora nebo pár týdnů po něm přestalo menstruovat úplně jako důsledek prožitých traumat, zimy, bídné stravy a strachu z věznění a odloučení od svých blízkých (Morrison 2000, s. 173).

V Ravensbrücku docházelo na počátku jeho existence i k propuštění žen, u kterých se těhotenství zjistilo až v táboře. Existuje případ, kdy propustili českou vězeňkyni Hermínu Šulhofovou, roz. Filipovou, která byla deportována do tábora kvůli odbojové činnosti. Byla propuštěna 28. března 1942, převezena do Prahy a uvězněna na Pankráci. Nakonec byla po měsíci propuštěna úplně, když navštívila svého lékaře, který jí nedignostikoval těhotenství, nýbrž nádor. Do Ravensbrücku se již nevrátila, avšak německá tajná policie, gestapo, ji neustále sledovalo. Každé dva týdny se musela hlásit. Co se týče žen, které byly deportovány z rasových důvodů, např. čekaly dítě s mužem, který nebyl „hodný rasy“, do-

cházel v táboře k potratům, nebo jim byly po porodu děti odejmuty a zavražděny (Plachá 2021, s. 167–168).

V roce 1944 se v Ravensbrücku zřídila porodní místnost a tzv. „kojenecké oddělení“. Ženy zde měly o něco lepší podmínky a novorozenata zůstávala naživu. Bohužel bídná strava v táboře, kdy ženy trpěly hladem a netvořil se jim dostatek mateřského mléka, si vybrala svou daň. Většina dětí nakonec zemřela hlady (Plachá 2021, s. 170). Ženy poté byly, jak bylo již uvedeno výše, poslány na práci.

V období let 1944 a 1945 porodily ženy v tomto táboře 551 dětí (Morrison 2000, s. 271). Je vhodné zmínit i lidické ženy, jež byly transportovány do koncentračního tábora Ravensbrück po vyhlazení Lidic v roce 1942. V té době se mezi lidickými ženami nacházelo sedm těhotných. U dvou z nich se na těhotenství přišlo až v táboře. Byly převezeny do Prahy, kde byly umístěny v utajené porodnici nacházející se na Vinohradech. Zde porodily i čtyři těhotné, které byly převezeny ihned po vyhlazení obce již předtím. Po porodu byly transportovány zpět do Ravensbrücku. Poslední ze sedmi porodila na podzim přímo v táboře a její dítě bylo nedlouho po narození zavražděno (Plachá 2021, s. 169).

4.2.4 Koncentrační tábor Osvětim

V Osvětimi a v jiných vyhlazovacích táborech byla situace ještě krutější. Obecně byly (dle vzpomínek velitele tábora Osvětim Rudolfa po jeho zatčení na konci války) podmínky pro ženy v táboře mnohem těžší a náročnější. V ženském táboře bylo nahromaděno velké množství vězenkyň, které se tísnily, jelikož od jeho vzniku došlo velmi rychle k přeplnění a tím také následně ještě k větším a bídnějším hygienickým a sanitárním podmínkám. Život žen v takovém táboře byl dle jeho slov mnohem bolestnější (Höss 2006, s. 193).

Po rozdělení vězenkyň docházelo, jak již bylo zmíněno, často k deratizaci, hygieně, jejich ostříhání apod., ale v mnoha a mnoha případech byly ženy poslány rovnou do plynové komory. Dle již zmiňovaného Rudolfa Hösse některé z nich tušily, co je čeká, měly v sobě velmi silnou stránku bojovnosti a pudu sebezáchovy. Některé po vkročení do oné místnosti natahovaly ruce, v nichž držely svoje děti a prosily, aby alespoň ony byly ušetřeny. Některé, svým způsobem asi smířené s osudem a s obrovskou psychickou ženskou silou, ještě naopak děti uklidňovaly a škádlily k veselosti, jelikož, jak je obecně známo, i děti samy vycítí nebezpečí a byly velmi rozrušené. „Jak jen dokážete zabíjet takové krásné dě-

ti? To nemáte srdce v těle?“ vzpomínal na slova jedné z vězeňkyň tehdejší velitel tábora (Höss 2006, s. 114).

Opět se však vracíme především k těhotným ženám židovského původu, které byly okamžitě posílány na smrt do plynových komor (Halbmayer 2010, s. 38), proto mnohdy své těhotenství skrývaly. Mezi takové patřila i Češka Anka, v té době ještě Nathanová, později provdaná Bergmanová. Jako Židovka se nevyhnula transportu do koncentračního tábora. Nejdříve byla poslána do Terezína v roce 1941, kde o dva roky později otěhotněla se svým manželem, který zde byl také internován, a povedlo se mu tajně dostat do ženského bloku, kde se stýkali. Nový velitel tábora SS-Obersturmführer Anton Burger nařídil potrat u všech žen s plodem starým méně než sedm měsíců. Bylo také nařízeno, aby svůj stav ihned ohlásily, jinak hrozily kruté kolektivní tresty (Holdenová 2016, s. 96). Odmítnutí potratu představovalo pro ženu i jejího muže deportaci do vyhlazovacího tábora, např. Osvětimi. Lékař, který v tomto případě vypomáhal, byl brán jako spolupachatel (Ben-Seffer 2010, s. 162). Skrýt těhotenství se nepodařilo, ale dítě bylo nakonec ušetřeno. Nedlouho před Ankou totiž předčasně porodila mrtvé dítě žena německého důstojníka, o kterou se starali právě židovští lékaři, kteří jí zachránili život. Díky tomu byl její syn naživu. Narodil se v únoru roku 1944. Postupem času byl ale velmi slabý, dostal zápal plic a nakonec zemřel v dubnu ve dvou měsících (Holdenová 2016, s. 99). Anka otěhotněla nakonec podruhé v roce 1944. Během tohoto těhotenství byla deportována do tábora Osvětim-Březinka a následně do Freibergu. Měla velké štěstí, že se na její těhotenství přišlo až v době, kdy byla Osvětim osvobozena (Amesberger 2010, s. 141), nemohla tedy být za trest deportována a zavražděna. Kdyby však tehdy její první dítě přežilo, do Freibergu by už možná nedorazila. Nejspíše by ji čekala smrt v plynové komoře již v Osvětimi. Poslední stanicí Ančiny hrůzné cesty po nacistických táborech byl Mauthausen v dnešním Rakousku, kam transport dorazil 29. dubna 1945 (Holdenová 2016, s. 209), den po posledním použití plynových komor. Předpokládá se, že nacisté chtěli kvůli blížící se porážce zahladit důkazy. Anka v táboře porodila dceru Evu (Holocaust Educational Trust) a o tři dny později 5. května 1945 byl Mauthausen osvobozen Američany (Pike 2000, s. 218).

V případě tábora Osvětim-Březinka musely tedy ženy graviditu ihned nahlásit a vystoupit z řady. Z dochovaného svědectví v té době dva měsíce těhotné Prisky Löwenbeinové, slovenské Židovky, vyplývá, že často jednou z prvních věcí, které ženy slyšely, byla slova doktora Mengeleho jako např.: „Sind Sie schwanger, fesche Frau?“ („Nejste těhotná, fešná paní?“) (Holdenová 2016, s. 16). Bylo jim slíbeno slušné zacházení

a větší přiděl jídla. Sliby zde v koncentračních táborech povětšinou ale nic neznamenal. Byla to pouhá slova na odlákání pozornosti a vynucení si poslušnosti. Toho, co se zde nakonec mnohdy stalo s těmito ženami, byla svědkem židovská doktorka Gisella Perlová, vězeňkyně s profesí gynekolog-porodník pracující v táborové nemocnici a laboratoři pro doktora Mengeleho. Její vzpomínky byly sepsány jako jedny z prvních krátce po osvobození tábora. O zacházení s těhotnými ženami se zmínila takto: „Obklopila je skupina příslušníků SS, muži i ženy, a bavili se tím, že těm bezmocným chuděrákům dali ochutnat pekló, po němž byla smrt jen vítanou přítelkyní. Bili je holemi i biči, pouštěli na ně psy, vláčeli je za vlasy a kopali do břicha těžkými okovanými botami. A když se pak ty ženy zhroutily, vrhli je do plamenů – stále ještě živé,“ vzpomínala na nelidské zacházení (Perlová 2019, s. 74). Docházelo také k tomu, že si Josef Mengele těhotné ženy ponechal naživu, aby je mohl zapojit do svých brutálních experimentů. Mnohdy by pro ně smrt byla možná vysvobozením. Dle svědectví Stanisławy Leszczyńskiej, židovské polské porodní asistentky, která též asistovala v koncentračním táboře Osvětim-Březinka Mengelemu, se začalo s experimenty koncem léta roku 1944. Docházelo k přerušování počátečního těhotenství kyretou, aplikovaly se injekce do těla ženy, mnohdy až dvacetkrát s cílem vyvolat předčasný porod. Následně docházelo bez narkózy k přípravování, otevírání porodních cest, zavedení katetru do pochvy, kdy žena musela chodit po „místnosti“ a tím si vyvolat porodní kontrakce. Po porození plodu prováděl Mengele pseudoexperimenty i s ním. Lékaři také ženy uměle nakazili např. tyfem, aby poté zjistili, jak probíhá infekce z matky na dítě skrz placentu (Leszczyńská 2020, s. 24). Mengele po porodu dítěte někdy nařídil obvázání prsou matky, aby nemohla své dítě nakojit a zjistil tak, jak dlouho ono dítě vydrží bez výživy. Žena žila v několikadenních krutých bolestech nateklých prsou a co hůře, viděla, jak její děťátko pomalu umíralo hlady (Holdenová 2016, s. 158). „Anděl smrti“ zkrátka dělal všemožná zvěrstva, kterých se mu zachtělo, a nikdo mu v tom nemohl zabránit. Doktorka Perlová se ale taktéž starala o ženy, které své těhotenství skrývaly. Bandážovala jim břicho, na apelech je zakrývala vlastním tělem (Perlová, 2019, s. 77). Podle svědectví Oly Lengyelové, Židovky, která se narodila v dnešní Kluži a v Osvětimi-Březince, vypomáhala u porodů jako vystudovaná chirurgická asistentka. Dle svých slov Gisella Perlová „popřela každý případ těhotenství, které mohlo být snadno zpochybnitelné“ (Lengyelová 2018, s. 184). Mengele totiž kontroloval ženy někdy i s podezřením na těhotenství a tak silně zmáčkl jejich ňadra, aby zjistil, zda z nich poteče vytvořené mateřské mléko (Holdenová 2016, s. 119). Ne všechna těhotenství tímto testem mohl zachytit, protože v časných fázích

těhotenství ještě žádné mléko nebylo vytvořeno a v těchto krutých podmínkách, kdy ženy trpěly podvýživou, se jim i z tohoto důvodu nedokázalo vytvořit.

Porody probíhaly zpočátku převážně tajně. Dle vzpomínek Olgy Lengyelové byly vězeňkyně, které porodily na ošetrovně a jejich potomek přežil, společně s novorozencem okamžitě poslány do plynové komory. Pokud se však dítě narodilo mrtvé, nebo nemělo moc šancí na přežití, matka se smrti vyhnula a byla opět poslána zpět na „barák“ (Lengyelová 2018, s. 182). Při porodu musela porodní asistentka pracovat bez anestetik, dezinfekce, obvazového materiálu a veškeré komplikace, které za normálních podmínek řešil lékař, musela zvládnout vlastními schopnostmi (Leszczyńska 2020, s. 27). Jak bylo sepsáno v pamětech doktorky Perlové, její vlastní zkušenost byla taková, že musela po porodu děti zabít, aby zachránila život ženy a všech ostatních, kterým mohla do té doby pomoci (Perlová 2019, s. 77).

Dle svědectví Stanisławy Leszczyńskiej byly ještě do května roku 1943 děti v Osvětimi po porodu ihned zavražděny, např. topením v kádi, kdy byly po utopení vyhozeny před blok a na jejich malá bezvládná tělíčka se musela dívat jejich vlastní matka. Mezi těmi, které toto kruté vraždění dětí prováděly, byly Schwester Klara a Pfani, přičemž Klara byla porodní asistentka, která byla v Osvětimi zavřena za vraždění dětí. Když Stanisława nastoupila do funkce táborové porodní asistentky, zakázala této porodní asistenci vypomáhat u porodu. Přesto bylo do roku 1943 krutě zavražděno více než 1500 dětí a přes 1000 jich zemřelo hladem nebo podchlazením (Leszczyńska 2020, s. 38). I Olga musela nakonec děti zabíjet, aby ušetřila životy žen, a to následujícím způsobem, kdy byly děti stisknuty nosní dírkou a ve chvíli, kdy se snažilo nadechnout ústy, mu byl podán smrtící roztok. „Stále se marně snažím očistit své svědomí. Pořád vidím ta miminka vycházející ze svých matek. Cítím jejich teplá tělíčka, která jsem tehdy držela v rukou. Žasnu, jak hluboko nás Němci nechali padnout!“ vyprávěla po letech (Lengyelová 2018, s. 183).

Na vybranou neměla ani doktorka Perlová, která sama musela děti zbavovat života pro život všech ostatních. „Nikdo nikdy nemůže pochopit, co pro mě znamenalo ničit životy těchto dětí. Po všech těch letech lékařské praxe pro mě bylo zrození stále tím nejkrásnějším, největším zázrakem přírody. Milovala jsem ta novorozeňátka nejen jako lékařka, ale i jako matka, a pokaždé to pro mě bylo, jako bych zabíjela své vlastní dítě, abych zachránila život ženy“ (Perlová 2019, s. 76). Doktorka Gisella Perlová měla pro všechny tyto ženy pochopení a snažila se jim i při hrozbě ztráty vlastního života, co nejvíce pomáhat a udržet

je při životě. I ona musela rodit děti v otřesných podmínkách špíny a okolí latrín bez možnosti použití alespoň čisté vody. Ženám v devátém měsíci těhotenství protrhla vak blan pro zrychlení porodu, ty pak většinou po dvou dnech porodily bez větších zásahů, nebo roztahovala prsty děložní hrdlo. Následně ženám po porodu obvazovala břicho a byly poslány zpět do práce (Perlová 2019, s. 75). Příkazem od vedení tábora dokázala ukončit dvouměsíční těhotenství, kdy měla následně celý plod uložit do formalínu jako určitý exemplář. Doktorka Perlová musela pracovat bez anestetik a nástrojů, a přesto dokázala plod vyjmout celý bez porušení (Perlová 2019, s. 111). Tento výkon jí možná později také zachránil život, kdy si spolu se svými spoluvězeňkyněmi schovávala „nelegálně“ nabyté brambory. Mengele tento „přečin“ objevil a zuřil (Perlová 2019, s. 113). Doktorka Perlová mu ukázala svůj exponát vyjmutého plodu, který ho vrátil do přičetnějšího stavu (Perlová 2019, s. 114). Tím byl život těchto žen zase o něco prodloužen.

Poté přišel od Mengeleho nový příkaz, kdy těhotné ženy mohly žít, ale děti byly nadále okamžitě poslány do krematoria. Ne vždy ale „Anděl smrti“ příkaz sám dodržel. Dle vzpomínek lékařky, která měla v jednu chvíli na starosti 292 těhotných žen, Mengele jednoho dne vtrhl do nemocnice a všechny matky poslal živé do plamenů krematoria (Perlová 2019, s. 78). Z dalších vzpomínek jiné vězeňské lékařky Mengele vydal rozkaz k soupisu těhotných žen a následnému přesunu do „lepšího“ bloku, kde měly matky získat „mléčnou výživu“ a měly se jim zde rodit „zdravé“ děti. Tento blok však byl využit k jiným účelům. Byl to tzv. „blok H“ (Himmelblock) neboli „nebeský blok“. Ženy byly odtud buď poslány do plynových komor, nebo využity na jeho brutální experimenty (Lifton, 2008, s. 429). „Jak jsme toho šarlatána nenáviděly! Znevažoval pravý význam slova ‚věda‘! Jak jsme opovrhovaly jeho odtažitým, povýšeným chováním, ustavičným pohvizdováním, absurdními příkazy, chladnou krutostí!“ vzpomínala Olga Lengyelová nedlouho po válce na Mengeleho nelidskost (Lengyelová 2018, s. 260). „Neárijské děti“ neměly možnost prožít normální, šťastný život.

V květnu roku 1943 se situace pro určité děti změnila. Blondaté a modrooké byly matkám odebrány a poslány na německou převýchovu. Stanisława proto tajně vymyslela systém nenápadných tetování, která by po válce umožnila matkám najít a poznat své děti. Oproti tomu židovské děti, ač byly „árijské typy“, byly bohužel nadále bez diskusí vražděny. Pod rukou porodní asistentky Stanisławy se přesto údajně narodily všechny děti živé (Leszczyńska 2020, s. 34). „V koncentračním táboře se všechny děti, i přes veškeré předpoklady, rodily živé, krásné a boubelaté. Příroda se postavila proti nenávisti, bojovala tvr-

došlým za svá práva a čerpala sílu k životu z neznámých rezerv. Příroda je učitelkou porodní asistentky, neboť společně bojují o život a společně propagují nejkrásnější věc na světě – dětský úsměv,“ napsala Stanisława, jejíž ruce v Osvětimi asistovaly u více než 3000 porodů (Leszczyńska 2020, s. 39).

DISKUZE

Tématem předkládané bakalářské práce je postavení žen v období nacistického Německa, odehrávající se mezi roky 1933–1945, tedy v předválečné a především válečné době. Druhá světová válka je obecně v dnešních dnech velkou oblastí zájmu, ať už z hlediska politiky států do ní zapojených, osudů bojujících vojáků a jejich výbavy nebo zkoumání tématu koncentračních táborů. Druhá světová válka a postavení žen během ní je obecně zmíněno v několika desítkách publikací i určitých primárních dokumentech, avšak neexistuje příliš mnoho prací, které shrnují více motivů týkajících se života žen v této nelehké době (zabývají se spíše jedním konkrétním tématem jako např. koncentračními tábory). Ve své bakalářské práci jsem se proto snažila převzít co nejvíce informací v různých oblastech z dostupných publikací a sjednotit do jedné ucelené práce.

Bylo zapotřebí získat kvalitní a relevantní zdroje. Hledala jsem informace i v samotných primárních dokumentech, a to v časopisech pro porodní asistentky, které obsahovaly cenné informace týkající se porodnictví a gynekologie nebo také životního stylu těhotných žen ve 40. letech. Bakalářská práce dále nachází své zdroje v dobové literatuře (např. literatura popisující norimberské zákony), současné literatuře a odborných pracích. Pro lepší představu a autentičnost jsem využila i poválečné výpovědi obětí nacismu, jež byly uvězněné v ženských koncentračních táborech a byly svědky nelidských experimentů a nelidského chování na těhotných ženách. Metoda orální historie je dle mého názoru velmi důležitá, až nezastupitelná, jelikož zde můžeme pocítit hrůznou dobu nacismu. Kdo jiný než oběť režimu dokáže vystihnout a probudit v lidech zájem a poučení z historie. Samozřejmě je velmi důležité, abychom byli stále ostražití, jelikož i nevědomky může ze strany vypravěče dojít ke zkreslení historie, proto je třeba dbát na ověřování si určitých dat a relevantnosti.

Jako první zkoumanou oblast jsem zvolila krátké a stručné seznámení se vznikem nacismu a nástup Adolfa Hitlera k moci. Poznatkem je, že sám Adolf Hitler určitou nenávisť k židovskému obyvatelstvu pociťoval a konfrontoval velmi brzy, i poražení Německa během první světové války. Právě i židovské obyvatelstvo z porážky obviňoval. Jako mnoho Němců hlásal o utlačovaném německém národě Slované, a přesto, že byl Rakušanem, Rakousko i samotnou Vídeň nenáviděl, jelikož ji údajně právě Slované zahltili a z toho důvodu ji poté opustil (Langstein 1932, s. 5).

Bylo důležité ihned z počátku analyzovat v září roku 1935 vzniklé norimberské zákony, které popisují jednotlivé oblasti k znerovnoprávnění židovského obyvatelstva, v případě této práce židovských žen. Dobová publikace z roku 1935, kterou jsem zvolila pro tuto analýzu, popisovala všechny tři vzniklé zákony týkající se rasového původu a zákazu sňatku Židů. Propaganda hlásající nacistickou ideologii dokázala mnoha lidem změnit názor právě po vzoru Říše, což se velmi brzy odrazilo nejen ve společenské sféře, ale i ve zdravotnictví a především porodnictví. Tzv. „Křišťálová noc“ byla počátkem Hitlerova teroru a vyhnání židovského obyvatelstva z Německa a Němci okupovaných území, kdy došlo ve dnech 27. až 29. října roku 1938 k masivnímu vypalování synagog, rozbíjení výkladních skel obchodů a domů, jež Židé vlastnili (Institut tereziánské iniciativy).

Norimberské zákony zmiňují „čistou árijskou rasu“, která ve skutečnosti oficiálně neexistovala a dodnes není světem uznávána. Jak bylo zmíněno v první kapitole bakalářské práce vysvětlující tento pojem, bylo to spíše inspirování se od rasy nordické k vytvoření té „árijské“, proto je tento termín v celé práci uváděn v uvozovkách. Propaganda zmiňovala, že „čistým árijcem“ může být pouze Němec s „čistou německou krví“, (Beyer 1939, s. 21) dle ideologie se samotní Němci tak již narodili a netřeba dále zkoumat jejich širší původ. Sňatek byl mezi německým občanem a židovským zakázán (Beyer 1939, s. 37), jelikož potomci by byli poloviční Židé, a to pro nacistickou propagandu nepřipadalo v úvahu. Že to brali opravdu takto vážně, popisuje případ, kdy byl muž odsouzen k trestu smrti norimberským soudem kvůli provinění se v porušení zákona, a to polibkem a objetím ženy „německé urozené krve“. Co je velmi zajímavé, je však to, že takovéto potrestání za porušení zákona se netýkalo žen (včetně židovských), jelikož byly brány v sexuálních vztazích za pasivní. (Proctor 1988, s. 133). Bohužel i dnešní doba není zcela očištěna od totalitních režimů a utlačování menšin. Obzvlášť v internetovém světě se stále vyskytují narážky a projevy antisemitismu, kdy mnoho lidí i dnes věří v jejich touhu a snahu určité „nadvlády“ vůči ostatním (Ministerstvo vnitra české republiky 2023, s. 5).

Porodnictví bylo ovlivněno velmi nemilosrdně. Od vzniku Protektorátu Čechy a Morava se porodnictví stočilo dle nacistické propagandy a začaly nucené interrupce a sterilizace, které byly mnohdy prováděné bez vědomí ženy. Zde byly zjištěny rozdíly v případě interrupcí mezi ženami židovskými a „árijskými“. V případě židovských byla těhotenství nacisty považována za „vadná“ a nebylo možné, aby byla donošena, jelikož by se údajně nenarodil zdravý potomek. S tím souvisí i velmi důležité téma a problematika eutanázie, kterou budu zmiňovat o něco později. Oproti tomu „árijské“ německé ženy měly interrupci

zcela zakázanou. Hlavním cílem propagandy totiž bylo, aby se takovým rodinám rodilo co nejvíce dětí a „vyvolený“ německý národ tak mohl dále vzrůstat. Interrupce v jejich případě byla tedy protizákonná a hrozily opravdu kruté tresty. V případě obvinění lékaře, jež výkon provedl v průběhu válečné doby, docházelo i k trestům smrti (Proctor 1988, s. 121–122). Rozdílů mezi těmito dvěma skupinami žen je více, a proto jsem vytvořila tabulku nacházející se níže, jež shrnuje a objasňuje oné rozdíly v péči. „Árijským“ ženám se při porodu dostávalo standardní péče, kdy velká většina probíhala stále ještě v domácím prostředí. Mezitím Židovky posílané do koncentračních táborů prožívaly opravdové peklo. Těhotenství musely skrývat, jelikož byly v případě odhalení posílány do plynových komor či byly využívány Josefem Mengelem ke svým experimentům.

I vzdělávání porodních asistentek bylo pod drobnohledem Říše. Znamá německá porodní asistentka Nanna Conti rozběhla systematické vraždění geneticky nemocných dětí, prosazovala „árijskou rasu“ a pod jejím vedením ostatní porodní asistentky kontaktovaly úřady o porozeném dítěti s vadami (Women History Network 2011). Tyto porodní asistentky byly přijaty za přísných podmínek, kdy musely předložit svůj původ a i původ své rodiny, případnou protektorátní příslušnost (Hemrová 1942) jejich mentální i fyzickou odolnost, a to hlavní – politickou spolehlivost. Jen ideologicky smýšlející ženy měly možnost vykonávat porodní asistenci, po splnění povinného vzdělání zakončené státní zkouškou. Není překvapením, že židovských zdravotnic se opět velmi silně a nespravedlivě dotkl antisemitismus a profesi porodní báby mohly vykonávat pouze v případě židovské komunity (Lisner 2017, s. 237). To je zásadní rozdíl oproti německým „árijským“ zdravotnicím, které poskytovaly péči komukoliv, kdo toho byl „hoden“. Porodnictví se rasová hygiena dotkla nejvíce, zde bylo „jádro problému“ nacistické ideologie. Gynekologové-porodníci dosazení do ústavů mnohdy opravdu i věřili ideologii a dle toho také jednali.

Dalším zajímavým poznatkem, co se života žen nejen v koncentračním táboře, ale i obecně civilním týče, byla velmi rozšířená prostituce. Nacisté se snažili tento problém vyřešit a umírnit, jelikož se rychle šířila venerická onemocnění. Také se snažili dbát i na určitou „kvalitu“ takových prostitutek, jelikož německým vojákům potřebovali dát „k dispozici“ pouze německé „čisté árijské“ a zdravé ženy. I za tak velmi přísných podmínek jim musela být vydána kontrolní knížka, již se u „zákazníků“ musely prokázat (Plachá 2021, s. 202). Také se musely dostavovat pravidelně na kožní prohlídky (Plachá 2021, s. 203). Prostitutky, které poskytovaly své služby Židům, byly posílány do koncentračních táborů. (Miko 2016, s. 79). Židovské ženy měly prostituci tím pádem naprosto zakázanou,

což ne vždy platilo v koncentračních táborech, kde se nacisté prostitutí snažili muže vyburcovat a motivovat k větší pracovní výkonnosti (Miko 2016, s. 77). I v tomto případě však vyhledávali převážně Němky.

Poslední a velmi obsáhlá část popisuje život žen v koncentračních táborech. V této kapitole jsem se snažila co nejvíce přiblížit nelidské jednání s vězeňkyněmi a jejich dětmi, vyzdvihnout hrůzné zkušenosti a příběhy těch žen, jež byly vystaveny násilí ze strany nacistů a byly zapojeny do experimentů Josefa Mengeleho. V tomto případě jsem sáhla po poválečných výpovědích zdravotnic, které byly transportovány do ženského koncentračního tábora Osvětim-Březinka. Neskutečná odvaha těchto žen ukázala, že i v tom nejhorším dokáže člověk stále bojovat za spravedlnost a za svůj život i ostatních. Stanisława Leszczyńska, polská porodní asistentka, byla přítomna u více než 3 000 porodů (Leszczyńska 2020, s. 39), přičemž tyto porody musely probíhat v tajnosti kvůli následnému hrozícímu odvezení matky a dítěte do plynových komor. Stanisława ve své výpovědi vzpomínala na nepředstavitelně bídné podmínky, za kterých se děti rodily, ale přesto zůstaly živé a zdravé. V takovém případě dle jejich slov musela porodní bába spoléhat jen sama na sebe, na své zkušenosti a vědomosti, neměla možnost v případě komplikací zavolat lékaře (Leszczyńska 2020, s. 27). Doktorka Gisella Perlová, gynekolog – porodník, sepsala podobné vzpomínky o porodech, kdy musela následně dítě zabít, aby dokázala zachránit alespoň život ženy (Perlová 2019, s. 77). U těhotných žen docházelo k experimentům, jako bylo vyvolávání porodu aplikováním 20 injekcí najednou, umělé nakažení tyfem (Leszczyńska 2020, s. 24) či podvazování prsou pro Mengeleho představu o výdrži dítěte bez mléka. (Holdenová 2016, s. 158). V Ravensbrücku a Osvětimi-Březince ženy prožily opravdové hrůzy, které si nikdo z nás nedokáže představit. Na to nesmíme nikdy zapomenout.

Světlou výjimkou v jinak temném období se staly těhotenské poradny, které se čím dál více rozšiřovaly po okolí. Dokonce byl i k tomuto účelu využit vlak, který objížděl méně dostupná místa a nebyly tak opomenuty ženy žijící za městem (Posnerová-Čvančarová 1941b). Péče v porodnictví tak dosáhla opět vyšší úrovně a těhotné byly více a častěji pod odborným dohledem. Na těhotné se myslelo i v případě potravinových přidělů. Budoucím maminkám byly zvýšeny přiděly mléka a ostatních poživatin (Posnerová-Čvančarová 1941a). I přesto, že potravin bylo za válečné doby razantně méně, je obdivuhodné neopomenutí potřeb matky a nenarozeného dítěte.

Tabulka č. 1: Porovnání zjištěných dat ohledně rozdílnosti v péči o ženy "árijské" a židovské v tehdejší protektorátu

	„Árijské“ ženy	Židovské ženy
Interrupce	Zakázáno, lékaři hrozilo vězení, odebrání občanských práv až smrt.	Přímo vyžadováno pro „uchránění árijské rasy“.
Porod	Od čtyř zdravě porozených dětí získala žena Čestný kříž německé matky, byly motivovány k plození „árijských“ synů.	Díky nuceným sterilizacím k němu nedošlo, pokud ano, byla dítěti provedena eutanázie, v koncentračních táborech často zabití dítěte i matky ihned po porodu.
Prostituce	U některých z nich povoleno, musely však docházet na pravidelné kožní prohlídky.	Židovské ženy měly prostituci zcela zakázanou.
Profese PA	Mohly profesi vykonávat a pečovat o jakékoliv pacientky, ženy.	Pouze v případě jejich vlastní komunity.

Zdroj: vlastní

Podle mě je velice důležité zmínit nacisty využívanou eutanázií. Byl to pro ně nej-jednodušší způsob odstranění jedinců „nehodných“ života v Říši. Jednalo se o psychiatrické nemocné, ale také o osoby s fyzickými vadami (Shoah Resource Center), tedy bez určitých částí těla apod. Na toto téma byla nacisty vytvořena propaganda, která občanům říše kladla otázku, zda má smysl takové občany nechávat naživu. Eutanázie masivně započala rokem 1939 (Proctor 1988, s. 115) a byla rozšířena i v případě dětí do tří let s genetickým onemocněním či mentální slabostí. Porodní asistentky měly za úkol tyto děti s genetickými

vadami, jako byly např. makro a mikrocefalie, co nejdříve po porodu nahlásit (Lifton 2008, s. 75).

Protože se obecně tato problematika týká i dnešní doby, rozhodla jsem se ji zařadit do tabulky níže. Jejím cílem je větší přehled a srovnání i jiných důležitých a zajímavých atributů bakalářské práce s dnešní dobou, díky kterým můžeme poznat rozdíly i shody medicíny v ČR v současnosti a doby téměř před 80 lety. Jelikož byla eutanázie zneužívána nacisty, jsme dnes v této problematice velmi opatrní právě kvůli snaze poučit se z hrůzné historie. Co se týče ČR, je tato technika vyhodnocena trestním činem vraždy uzákoněným podle § 140 trestního zákoníku (Černý, Doležal, Hříbek a kol. 2015, s. 29), kdy se nerozlišuje pasivní a aktivní eutanázie a v obou případech je vyhodnocena jako vražda (Černý, Doležal, Hříbek a kol. 2015, s. 30). A jelikož opravdu velmi silně zasahuje do etiky, je třeba se na výhody či nevýhody podívat z mnoha širších hledisek. Strach z jejího zneužití a převažujících nevýhod je velký, povolení by muselo čelit velkému a dlouhému projednávání a stanovení přísných podmínek k jejímu využití. V současnosti je eutanázie povolena v 10 státech světa a její formy se různí (Cesta domů).

Tabulka č. 2: Porovnání zjištěných dat – porodní péče a vybrané aspekty zdravotnictví v protektorátu za druhé světové války a současné ČR

	Období nacismu	Současnost
Eutanázie	V případě nacistické propagandy přímo vyžadovaná u židovského obyvatelstva a jiných nevyhovujících skupin.	V současné ČR je eutanázie nezákonná, v některých státech světa je již povolena.
Předčasný porod	Váhové kritérium 1 000 – 2 500 g, měřící méně než 48 cm, narozeno tři týdny před termínem porodu. Případ přežití dítěte i se 700 g, pro přežití však bylo pokládáno spíše 1 000 g.	Narozeno do týdne 36+6, váhové kritérium 500- 2 500 g. Dnes přežívají děti s pouze 500 g, za hraniční týden viability je považován týden 24+0 – větší šance na úspěšnou resuscitaci.

Císařský řez	Ještě před první světovou válkou vykonáván velmi omezeně. Ve 40. letech již bez problému vykonáván.	Bez problému vykonáván.
Těhotenské poradny	Méně dostupné než v současnosti, za války teprve jejich postupné propagování.	Více rozšířené, více dostupné, v dnešní době naprostým standardem.
Domácí porody	Domácí porody ještě stále standardem, přirozené, začalo však postupné přesouvání do porodnic, při fyziologickém těhotenství možný domácí porod - přítomna pouze PA, rizikové ženy musely docházet do nemocnic.	V ČR porody převážně v porodnicích a perinatologických centrech, přítomna PA a často i lékař, žena má právo vybrat si variantu domácího porodu, porodním asistentkám není zakázáno v ČR vykonávat domácí porody, musí však získat registraci a oprávnění k výkonu, toto oprávnění však převážná většina z nich nezíská, domácí porody tak nejsou oficiálně rozšířeny.

Zdroj: vlastní; K záležitostem předčasného porodu v současnosti viz: (Nedoklubko). Dále záležitosti k domácímu porodu v současnosti viz: (Králová 2022).

DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Nejvíce důležitým doporučením pro praxi a hlavním cílem zdravotníků, ale i laické veřejnosti je ponaučení. Jedině ponaučení se z historie posune lidstvo kupředu k jeho dalšímu vývoji demokratického žití a lidské morálky. Ponaučení dokáže lidstvo přimět nezavřít oči nad zlem a nenávistí, šířit respekt a vřelost k druhým, ať už se jedná o člověka jakéhokoliv vyznání, rasy a sociálního postavení. Pro praxi ve zdravotnictví je ponaučení a respekt k druhým obrovským milníkem k dosažení co nejvíce empatické a kvalitní medicínské péče, kterou můžeme jakéhokoliv pacientce/pacientovi poskytnout. Kvůli nacismu přestala pro některé „nevyvolené“ ženy standartní lékařská péče existovat a z důstojnosti,

keré se má dostat každé lidské bytosti, se ze strany nacistů stalo cílené opovrhování, ubližování až smrt. Zločiny, kterých se nacističtí lékaři a jiní pohlaváři dopustili, překročily veškeré životní meze a lidské chápání. Dopustili se toho nejvyššího přestupku, kdy pro ně lidský život nic neznamenal. Na zločiny proti lidskosti nesmíme nikdy zapomenout a naším cílem je postarat se o to, aby se zvrácené jednání s lidmi uchovalo pouze jako temná vzpomínka na minulost a již se nikdy nenechalo vypustit znovu do světa.

Další obecná doporučení pro praxi vytvořená z poznatků z teoretické části práce:

- Stále připomínat tuto část historie, kdy by měla být každá porodní asistentka alespoň jednou během své profese s tímto tématem obeznámena nejen pro své ponaučení a vyvarování se zneužití medicíny, ale též pro přehled o vývoji medicíny v době válečné.
- V úvahu by mohly být vzaty i psychologické testy porodních asistentek/jiných zdravotníků před přijetím do zaměstnání.
- V současnosti je nutné ženám umožnit vlastní volbu v případě interrupce a sterilizace bez ohledu na rasu a vyznání a přistupovat k ženskému tělu s úctou a pokorou a její přání respektovat, ač s tím souhlasíme, či ne.
- Nadále udržovat povědomí o nelidských experimentech na těhotných ženách a jejich dětech během druhé světové války a vyvarovat se zneužití asistované reprodukce pro tvoření klonů a experimentování s lidskými embryi.
- Vyhnout se porodnickému násilí a pořádat na toto téma odborné přednášky týkající se péče o ženu během porodu, zahrnující i psychologické aspekty a psychologický výcvik týkající se psychické podpory během porodu.
- Důležité je zmínit také to, že zneužití eutanázie je velké téma do dnešních dnů, kdy v mnoha státech není umožněna, a to včetně České republiky. Během druhé světové války docházelo k jejímu krutému a častému využívání ke zbavení se židovských žen a jejich dětí. I v dnešních dnech je otázkou, zda eutanázii povolit. Pro její povolení je třeba znát veškerá pozitiva a negativa a především upozornit na část historie jejího obrovského zneužívání. V tomto případě je na místě osvěta pomocí odborných seminářů a předná-

šek, díky kterým zdravotníci mohou vytvořit velmi specifický plán a takové podmínky, při nichž bude naprosto znemožněno zneužití eutanázie, jako tomu bylo během druhé světové války.

LIMITY VÝZKUMU

Po mém zhodnocení teoretické části předkládané bakalářské práce bych ráda vyjmenovala některé limity, které práce obsahuje. Pro lepší autenticitu a informovanost o životě v ženských koncentračních táborech by bylo určitě vhodné připojit rozhovor s pamětnicí či pamětníkem. Bohužel jsem však neměla možnost najít ženu s takovými zkušenostmi. Dále bych více rozšířila problematiku životního stylu žen během těhotenství a práce bohužel neobsahuje péči porodní asistentky o ženu a novorozence i během šestinedělí, jelikož jsem nedokázala najít více relevantních zdrojů vztahujících se na toto poporodní období.

SEBEREFLEXE

Sama jsem s tématem bakalářské práce spokojená, jelikož se ve volném čase zabývám historií druhé světové války, především činností československých žen v zahraničním odboji, a proto bylo i zpracovávání bakalářské práce na toto téma velmi zajímavé. Během analýzy dobových dokumentů jsem narazila na mnoho pro mne neznámých a zajímavých informací, díky kterým jsem si rozšířila rozhled v historii porodnictví. Věřím v přínos této bakalářské práce pro objasnění péče porodních asistentek a porodníků a poučení se z této temnější historie porodnictví a postavení žen pod vládou nacismu.

ZÁVĚR

Cílem předložené bakalářské práce bylo zkoumat porodnictví a postavení žen před a během válečné doby a nacistické totality. Práce je rozčleněna do tří kapitol, přičemž první kapitolou jsem se snažila krátce objasnit nástup nacismu a definovat důležité termíny jako eutanázie a nordická rasa („árijská rasa“), jež jsou využívány i v dalších částech bakalářské práce. Tato část práce se zabývá i norimberskými zákony, které byly velmi důležité v nacistické propagandě a vystihovaly celou problematiku daného tématu. Do druhé kapitoly, jež obecně popisuje postavení žen během nacistické éry, jsem zařadila problematiku nucené sterilizace žen, interrupce a rozdíly v její péči o ženy „árijské“ a židovské. Cílem bylo také zmínit, jak bylo možné dosáhnout profese porodní asistentky a s tím související požadavky. Nedílnou součástí práce je také zdůraznění vlivu nacismu na průběh celého porodnictví nejen v Německu, ale také Protektorátu Čechy a Morava. S tím dále souvisí zmínka o vývoji porodnictví u předčasných porodů a císařských řezů, jež, jak bylo zjištěno, nebyla v této náročné době o mnoho rozdílná oproti dnešní době. Můžeme tedy říci, že medicína byla v době 40. let velmi vyspělá, což také zmiňuji v diskuzi. Vynalézavost porodníků a porodních asistentek v přispění a prosazování těhotenských poraden způsobem vytvoření „vlaku pro těhotenské poradny“ má také zastoupení v této práci u podkapitoly s názvem „Životní styl těhotných žen“ obsahující i informace ohledně stravování a navýšení přídělů těhotným ženám. Jako poslední část z druhé kapitoly jsem zmínila prostituci žen v civilním životě, která je též zastoupena ve třetí kapitole jako prostitute v koncentračních táborech. V této poslední části jsou pospojovány i poválečné výpovědi obětí daného systému, které podtrhují celou problematiku.

V předložené bakalářské práci jsme dospěly k poznatkům, jak těžká válečná doba kolosálně ovlivňovala konání zdravotníků. Zde můžeme vidět obrovskou sílu totalitních režimů a jejich mnohdy velmi lehké a rychlé zneužití „všeho a všech“. Ženy židovské a jiné „nevyhovující“ prožily něco, co si mnoho lidí stále v dnešní době nedokáže vysvětlit. Eutanázie, jež je momentálně v ČR zakázána, byla za Adolfa Hitlera využívána prakticky běžně, a jak bylo napsáno v diskuzi, byla velmi zneužívána pro prospěch propagandy. Došla jsem však i k poznatkům, které ukazují úctyhodný pokrok v péči o ženu v těhotenství, kdy se rozšiřovaly prenatální poradny, porodní asistentky byly již velmi zkušené a mnohdy i velmi vzdělané a císařský řez již nebyl spojován s nemožným a nepřijatelným. Malá dítě, ač přišla na svět o několik týdnů dříve, měla šanci v podmínkách tehdejšího porodnictví

přežít. Je však nutné, abychom i my, lidé 21. století, byli obezřetní. Stačí nemnoho a medicína není prostředkem zdraví a života, nýbrž prostředkem moci a zla.

Historie porodnictví a porodnické péče dodala dnešní době mnoho zkušeností, pokroků medicíny i ponaučení. V období totality, diktatury a v období válečném byla ovlivněna propagandou dané doby, jejíž znění mělo dopad na několik miliónů lidí a medicínské výkony byly pro národ „nevyhovujících“ velice omezené či záměrně ubližující. Připomínání této části minulosti je důležité pro nezavření očí nad totalitním režimem a nesvobodou, uvědoměním si, jak byla válečná doba těžká a náročná a jaké množství lidí si touto krutou zkušeností muselo projít. Jak je svoboda a svobodná volba spolu s právem na život tím nejdůležitějším „zákonem“ demokracie a lidstva.

Byla vytvořena jednotná a shrnující práce objasňující porodnictví a postavení žen v období nástupu nacismu po konec druhé světové války. Myslím si, že je stále nutno si tuto „temnou dobu“ připomínat a ponaučit se z ní či mít alespoň určité povědomí o daném tématu. Budu velmi ráda pokud tato práce splní svůj účel a bude určitým přínosem pro zdravotníky i laickou veřejnost.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Ideál mateřství dle nacistické propagandy	55
Příloha č. 2: Vystudovaná chirurgická asistentka Olga Lengyelová	56
Příloha č. 3: Doktorka Gisella Perlová během studií medicíny.....	57
Příloha č. 4: Polská porodní asistentka z Osvětimi-Březinky Stanisława Leszczyńska.....	58
Příloha č. 5: Anka Bergmanová se svou dcerou Evou nedlouho po osvobození	59

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Ideál mateřství dle nacistické propagandy

Zdroj: UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM. *Nazi Propaganda. Ideal of Motherhood* [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/photo/nazi-propaganda-ideal-of-motherhood>.

Příloha č. 2: Vystudovaná chirurgická asistentka Olga Lengyelová

Zdroj: MUSEUM OF JEWISH HERITAGE. *Remembering Olga Lengyel and “Five Chimneys”* [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <https://mjhnyc.org/events/remembering-olga-lengyel-and-five-chimneys/>.

Příloha č. 3: Doktorka Gisella Perlová během studií medicíny

Zdroj: BBC. *The Auschwitz doctor who couldn't 'do no harm'* [online]. [cit. 15. 3. 2023].

Dostupné z: <https://www.bbc.com/future/article/20200526-dr-gisella-perl-the-auschwitz-doctor-who-saved-lives>.

Příloha č. 4: Polská porodní asistentka z Osvětimi-Březinky Stanisława Leszczyńska

Zdroj: HISTORY. *This Midwife at Auschwitz Delivered 3,000 Babies in Unfathomable Conditions* [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.history.com/news/auschwitz-midwife-stanislaw-leszczynska-saint>.

Příloha č. 5: Anka Bergmanová se svou dcerou Evou nedlouho po osvobození

Zdroj: WIKIDATA. *Anka Bergman: Czech Holocaust Survivor* [online]. [cit. 15. 3. 2023].
Dostupné z: <https://www.wikidata.org/wiki/Q76738479>.

SEZNAM LITERATURY

Sbírky zákonů

1. Zákon č. 66/1986 Sb., České národní rady o umělém přerušení těhotenství. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 28. 11. 1986. Praha: Federální statistický úřad, 1986.
2. Erste Verordnung zur Durchführung des Hebammengesetzes. In: *Reichsgesetzblatt*. Teil I. Jahrgang 1939. 3. 3. 1939. Berlin: Reichsdruckerei, 1939.
3. Hebammengesetz. In: *Reichsgesetzblatt*. Teil I. Jahrgang 1938. 21. 12. 1938. Berlin: Reichsdruckerei, 1938.

Knižní zdroje

1. AMESBERGEROVÁ, Helga, AUEROVÁ, Katrin, HALBMAYR, Brigitte. *Sexualizované násilí. Ženské zkušenosti z nacistických koncentračních táborů*. Praha: Jiří Buchal - BB/art s.r.o., 2005. ISBN 80-7341-585-2.
2. BEYER, Rudolf. *Norimberské zákony z 15. září 1935 (zákon o říšských vlajkách, zákon o říšském občanství, zákon na ochranu německé krve a německé cti) a zákon o zdravém manželství z 18. října 1935*. Praha: Atlas, 1939.
3. ČERNÝ, David, DOLEŽAL, Adam, HŘÍBEK, Tomáš, PAFKO, Pavel, SLÁMA Ondřej, ŠEVČÍK Pavel. *Eutanazie - ano, či ne? Aktuální medicínské, filozofické a právní perspektivy*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., pro Kancelář Akademie věd ČR, 2015.
4. EMMERT, František. *Německá okupace českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 2016. ISBN 978-80-204-4222-2.
5. HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4.

6. HOLDENOVÁ, Wendy. *Narodili se, aby přežili*. Praha: Mladá fronta, 2016. ISBN 978-80-2043-800-3.
7. HÖSS, Rudolf. *Velitelem v Osvětimi: Autobiografické zápisky*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1471-3.
8. CHAPOUTOT, Johann. *Zákon krve: Myslet a jednat jako nacista*. Praha: Rybka-publishers, 2021. ISBN 978-80-87950-64-7.
9. LANGSTEIN, Jiří. *Adolf Hitler: Z tajů a zákulisí německé politiky*. Praha: Jaroslav Šrámek, 1932.
10. LEFKOVITS, Ivan. *Bergen-Belsen. Dokončeno-nedokončeno*. Praha: OIKOY-MENH, 2017. ISBN 978-80-7298-257-8.
11. LENDEROVÁ, Milena, et al. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Carolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4475-2.
12. LENGYELOVÁ, Olga. *Pět komínů: Příběh z Auschwitz*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2018. ISBN 978-80-87864-89-0.
13. LESZCZYŃSKÁ, Stanisława. *Svědectví porodní asistentky z Osvětimi*. Líbeznice: Víkend, 2020. ISBN 978-80-7433-292-0.
14. LIFTON, Robert Jay. *Nacističtí lékaři: Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*. Praha: BB art, 2008. ISBN 978-80-7381-452-6.
15. MANDL, Vladimír. *Právní soustava německé říše*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1939.
16. MICHLOVÁ, Marie. *Protentokrát aneb Česká každodennost 1939–1945*. Praha: ČAS, 2012. ISBN 978-80-87470-60-2.
17. MIKO, Václav. *Prostituce v nacistických táborech*. Praha: Petrklíč, 2016. ISBN 978-80-7229-595-1.
18. MORRISON, Jack Gaylord. *Ravensbrück: Everyday Life in a Women's Concentration Camp 1939–45*. Princeton, NJ: Markus Wiener Publishers, 2000. ISBN 1-55876-219-1.

19. MOUDRÝ, Karel. *Rasa a národ ve světle židovské otázky*. Praha: Fr. Borový, 1936.
20. MYERS, Garry Cleveland. *Šťastná rodina*. Praha: Josef Svoboda, 1940.
21. NOVOTNÝ, René. *Řešení české otázky: Nacistická rasová politika v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Epoque, 2021. ISBN 978-80-278-0043-8.
22. PERLOVÁ, Gisella. *Byla jsem doktorkou v Osvětimi*. Praha: Víkend, 2019. ISBN 978-80-7433-281-4.
23. PIKE, Wingeate David. *Spaniards in the Holocaust: Mauthausen, the Horror on the Danube*. London, New York: Taylor and Francis, 2005. ISBN 9781138007499.
24. PLACHÁ, Pavla. *Zpřetrhané životy: Československé ženy v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück v letech 1939–1945*. Praha: Pulchra, Ústav pro studium totalitních režimů, 2021. ISBN 978-80-7564-062-8.
25. POSNER, Gerald, WARE, John. *Mengele: Úplný životní příběh*. Praha: Citadella, 2019. ISBN 978-80-8182-129-5.
26. PROCTOR, Robert. *Racial Hygiene: Medicine under the Nazis*. London, Cambridge (MA): Harvard University Press, 1988. ISBN 0-674-74580-9.
27. RÁKOSNÍK Jakub, ŠUSTROVÁ, Radka. *Rodina v zájmu státu. Populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-378-5.
28. SHIELDS, Susan a BENEDICT, Linda. *Nurses and Midwives in Nazi Germany: The "Euthanasia Programs"*. New York: Routledge, 2014. ISBN 978-0-415-89665-8.
29. SIGMUNDOVÁ, Anna Maria. *Ženy nacistů*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-242-0349-9.
30. ZOUNEK, Jiří, ŠIMÁNĚ, Michal. *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6945-9.

Články v časopisu

1. [AUTOR NEUVEDEN]. Žena-kamarád. *Hvězda českých paní a dívek*. 1940, 15(29), 3.
2. [AUTOR NEUVEDEN]. Ženy staví letadla. *Hvězda českých paní a dívek*. 1940, 12(31), 3.
3. ALFONS, Adam. Porodnice Dětrichov u Moravské Třebové. *Paměť a dějiny*. 2020, 13(1), 47–55, ISSN 1802-8241.
4. BENEDICT, Susan, SHIELDS, Linda, O'DONNELL, Alison J. Children's "Euthanasia" in Nazi Germany. *Journal of Pediatric Nursing*. 2009, 24(6), 506–516, ISSN 0882-5963.
5. BENEŠOVÁ, Miroslava. České ženy v Ravensbrücku (předběžná zpráva o dosavadních výsledcích výzkumu). *Tereziánské l*
6. *isty*. 1986–1987, 15(1), 16–32.
7. DLOUHÁ, J. Děti předčasně narozené. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. 1940, 28(8), 1–2. ISSN 1804-1981.
8. HEMROVÁ, Emilie. Kurs pro výcvik porodních asistentek. *Věstník Ústřední jednoty porodních asistentek pro Čechy a Moravu*. 1942, 30(6), [NESTRÁNKOVÁ-NO]. ISSN 1805-2177.
9. HEMROVÁ, Emilie. Šatstvo do zaměstnání pro porodní asistentky. *Věstník Ústřední jednoty porodních asistentek pro Čechy a Moravu*. 1943, 31(11), 5. ISSN 1805-2177.
10. CHELOUCHE, Tessa. Doctors, Pregnancy, Childbirth and Abortion during the Third Reich. *The Israel Medical Association Journal*. 2007, 9(3), 202–206. ISSN 1565-1088.
11. KYLLINGSTAD, Røyne Jon. Norwegian Physical Anthropology and the Idea of a Nordic Master Race. *Current Anthropology*. 2012, 53(S5), 46–56. ISSN 0011-3204.

12. LISNER, Wiebke. Midwifery and Racial Segregation in Occupied Western Poland, 1939–1945. *German History*. 2017, 35(2), 229–246. ISSN 0266-3554.
13. LUKÁŠ, Josef. Dnešní císařský řez a jeho vyhlídky. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. 1941, 29(5), 5–8. ISSN 1804-1981.
14. NOVOTNÝ, René. Obraz Čechů v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii. *Theatrum Historiae*. 2013, 13(2), 167–219. ISSN 1802-2502.
15. POSNEROVÁ-ČVANČAROVÁ, Iška. Je třeba správně chápat otázku porodu v domácnosti. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. 1939a, 27(12), 3–4. ISSN 1804-1981.
16. POSNEROVÁ-ČVANČAROVÁ, Iška. Příděl potravin pro těhotné, kojící matky a šestinedělky. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. 1941a, 29(6), [NESTRÁNKOVÁNO]. ISSN 1804-1981.
17. POSNEROVÁ-ČVANČAROVÁ, Iška. V Čechách a na Moravě není dostatek porodních asistentek. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. 1939b, 27(8), 2–3. ISSN 1804-1981.
18. POSNEROVÁ-ČVANČAROVÁ, Iška. Vlak s poradnou pro matky. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. 1941b, 29(6), [NESTRÁNKOVÁNO]. ISSN 1804-1981.
19. POSNEROVÁ-ČVANČAROVÁ, Iška. Vzdělání a pokračovací vzdělání německých porodních babiček. *Věstník Ústřední jednoty porodních asistentek pro Čechy a Moravu*. 1942, 30(2), 4. ISSN 1805-2177.
20. ROOS, Julia. Backlash against Prostitutes' Rights: Origins and Dynamics of Nazi Prostitution Policies. *Journal of the History of Sexuality*. 2002, 11(1/2), 67–94, ISSN 1043-4070.
21. ŠTEMBERA, Zdeněk, VELEBIL, Petr. Vývoj perinatální úmrtnosti v ČR. *Interní medicína pro praxi*. 2003, 5(3), 21–25, ISSN 1212-7299.

Příspěvky ve sbornících

1. AMESBERGER, Helga. Reproduction under the Swastika: The Other Side of the Glorification of Motherhood. In: *Sexual Violence against Jewish Woman during the Holocaust*. Waltham: Brandeis University Press, 2010, s. 139–155. ISBN 978-1-58465-903-7.
2. BĚLEHRÁDEK, Jan. Eugenika a puberta. In: *Pátý sjezd (první slovanský) pro výzkum dítěte v Brně 28.-31. října 1933*. Brno: Stálý výbor pro pořádání sjezdů pro výzkum dítěte, 1934, s. 51–53.
3. BEN-SEFFER, Ellen. Forced Sterilization and Abortion as Sexual Abuse. In: *Sexual Violence against Jewish Woman during the Holocaust*. Waltham: Brandeis University Press, 2010, s. 156–174. ISBN 978-1-58465-903-7.
4. HALBMAYR, Brigitte. Sexualized Violence against Women during Nazi „Racial“ Persecution. In: *Sexual Violence against Jewish Woman during the Holocaust*. Waltham: Brandeis University Press, 2010, s. 29–44. ISBN 978-1-58465-903-7.
5. LISNER, Wiebke, PETERS, Anja K. German Midwifery in „Third Reich“. In: *Nurses and Midwives in Nazi Germany: The "Euthanasia Programs"*. New York: Routledge, 2014, s. 164–197. ISBN 978-0-415-89665-8.
6. TAUCHEN, Jaromír a ŠKODOVÁ, Lenka. Nucené sterilizace ve Třetí říši - zločin na základě zákona. In: *Europeanization of the National Law, the Lisbon Treaty and some other legal Issues. Conference proceedings from the COFOLA 2008 Conference*. Brno: Masarykova univerzita 2008, s. 1152–1162. ISBN 978-80-210-4630-6.

Internetové zdroje

1. CESTA DOMŮ. *Eutanazie* [online]. Nedatováno [cit. 10. 3. 2023]. Dostupné z: <https://elearning.cestadomu.cz/elearning/pro-verejnost/eutanazie/>.
2. HOLOCAUST EDUCATIONAL TRUST. *Anka Bergman 1917–2013* [online]. [cit. 27. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.het.org.uk/component/content/article?id=274:anka>.

3. INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY. *Pogrom zvaný křišťálová noc* [online]. Nedatováno [cit. 10. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1998/listopad-12/pogrom-zvany-kristalova-noc/>.
4. JEWISH VIRTUAL LIBRARY. *The Holocaust: The Nazi Euthanasia (T-4) Program* [online]. nedatováno [cit. 1. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-nazi-euthanasia-t-4-program>.
5. KRÁLOVÁ, Petra. Domácí vs. ambulantní porod. In: *Porodnice Brno* [online]. 10. 6. 2022 [cit. 5. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.porodnicebrno.cz/aktualne/143-domaci-vs-ambulantni-porod>.
6. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Projevy extremismu a předsudečné nenávisti: Souhrnná situační zpráva 2. pololetí roku 2022* [online]. MVČR: ©2023 [cit. 9. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/soubor/extremismus-souhrnna-situacni-zprava-za-2-pololetí-roku-2022.aspx>.
7. NEDOKLUBKO. *Předčasný porod* [online]. [cit. 5. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.nedoklubko.cz/predcasny-porod-zakladni-informace/>.
8. SHOAH RESOURCE CENTER. *Euthanasia Program* [online]. [cit. 27. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206303.pdf.
9. WOMEN HISTORY NETWORK. *Women's History Month: Nanna Conti (1881–1951)*. [online]. [cit. 27. 1. 2023]. Dostupné z: <https://womenshistorynetwork.org/womens-history-month-nanna-conti-1881-1951/>.

Kvalifikační práce

1. PETERS, Anja Katharina. *Nanna Conti (1881-1951) – Eine Biographie der Reichshebammenführeri*. Greifswald, 2014. Disertační práce. Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald.